

STRASSENREITER ERZSÉBET

Az SZDP gazdálkodása és felszámolása
(1945–1948)*

A párt kiépítése és gazdálkodása

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt a két világháború között legális parlamenti pártként tevékenykedett, 1944 márciusában azonban, a német megszállás után betiltották. 1944 őszétől, amint megkezdődött az ország felszabadítása, az SZDP újjászerveződött, sőt korábbi szektaszzerű állapotán túlnőve „nagyüzemi”, korszerű nép- és tömegpárttá, viszonylag jól szervezett mozgalommá formálódott. A szociáldemokraták a háború éveiben hirdetett elvek alapján szervezni kezdték pártjukat, és bekapcsolódtak a demokratikus szellemben meginduló politikai életbe.

A helyi erők pártszervező és politikai munkájának és a Szociáldemokrata Párt¹ országos kiépülésének nagy lendületet adott, hogy az irányítói centrum és apparátus gyorsan létrejött. Több kísérlet után 1944. december 21-én Debrecenben megalakult az *első országos pártvezetőség*, amely az addig felszabadított területeken vállalta a központ szerepét, a szervezés feladatait. 1945. január közepén, a jogfolytonosság alapján, Pesten kezdett működni a részben az 1942-ben választott vezetőség tagjaiból, részben ismert mozgalmi emberekből álló Ideiglenes Intéző Bizottság (IIB).

A gyorsan kiépülő központ a hatemeletes Palace Szálló Rákóczi úti épületében helyezkedett el. Április–májusban már 24–25 osztály, titkárság stb. dolgozott 121 alkalmazottal.² Az év végéig folyamatosan alakultak

* A koalíciós időszak pártjainak gazdálkodásáról a *Múltunk* korábbi számaiban a következő tanulmányok jelentek meg: TÓTH István: A mozi a koalíciós pártok gazdálkodásában (1993/4. 68–91.); Uő: A Nemzeti Parasztpárt tevékenységének finanszírozása, 1945–1949 (1999/1. 116–137.); HUBAI László–SZABÓ Éva: A Magyar Kommunista Párt gazdálkodása, 1944–1948 (1998/2. 77–119.). A szerk.

¹ A párt nevéből 1939-ben elhagyták a „Magyarországi” jelzőt.

újabb részlegek, új munkaterületek az új politikai, mozgalmi igényeknek megfelelően. Nőtt az alkalmazottak száma is, júniusban három híján már 200 ember dolgozott a központban. Később a párttitkárság státusába került a Kiadóhivatal, az Expedíció, a Könyvkereskedés és – a legnagyobb létszámú terület – a *Népszava* szerkesztősége 34 újságíróval és nyolc segédmunkással. Szeptemberben létrejött a Közigazgatási Osztály, a Pártarchívum és Könyvtár dr. Révész Mihály vezetésével és Karsai Elek beosztottal, a Személyzeti és Adminisztratív Osztály Zentay Vilmossal az élen.³ A központi apparátus létszáma ekkor megközelítette az 500 főt.

Az év végére országosan kiépült a helyi pártszervezetek hálózata; a mintegy 3200 helység közül 1200–1400-ban működtek helyi szervezetek, megalakultak a középszintű szervek, a kerületi, a megyei, ősztől pedig a járási végrehajtó bizottságok (VB-k) és titkárságok, élükön többnyire fizetett titkárokkal, pártalkalmazottakkal. 1947 közepén a helyi szervezetek száma 3000 körül mozgott, a központi és az országos apparátusban már mintegy 750–780 munkatársat foglalkoztattak.

A körzeti-területi elveken felépült párt, az MKP példáját követve, munkahelyi csoportjait is szervezni kezdte. 1945 végére a munkahelyek közel felében működött szociáldemokrata szervezet, 1947-ben pedig a pártnak jobbra minden üzemben, gyárban, irodában és más munkahelyen volt csoportja. Ez lehetővé tette, hogy a szociális bázisának tekintett fizikai munkások, üzemi dolgozók mellett a kereskedelemben és az irodákban, a szellemi műhelyekben, kórházakban, egyetemeken, kutatóintézetekben stb. dolgozókat is megnyerje.

A pártot tucatnyi *réteg- és tömegszervezet* vette körül. Ezek közül a legfontosabbak voltak: a Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom (SZIM); a Nőmozgalom; a Gyermekebarátok Egyesülete; a „Barátság” Sport Egyesület (kb. 200 helyi csoporttal). Az SZDP megőrizte befolyását az eszperantisták, a bélyeggyűjtők, az operabarátok és mások egyesületeiben és egyéb társasági csoportokban is. A pártközpontban az értelmiségieket az Értelmiségi Titkárság, a kisiparosokat, a kiskereskedőket, a bányászokat, a vasutasokat, a postásokat stb. egy-egy megbízott szervezte.

A dolgozók legnagyobb rétegszervezeteiben, a két munkáspárt vezetése és befolyása alá került *szakszervezetekben* az SZDP megőrizte be-

² Legfontosabb volt a Főtitkárság; tagjai: Szeder Ferenc, Bán Antal, Kéthly Anna, Zentai Vilmos, Száva Istvánné és egy titkárnő.

³ Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (a továbbiakban: PIL) 283. f. 3/15. ó. e. (Kéthly Anna sürgette, hogy az SZDP nyomuljon be a közigazgatásba, a hatalmi szférában foglaljon el minél több helyet.) Uo. 40/6. ó. e. Zentai Vilmos körlevele az osztályvezetőkhoz.

pártgazdálkodás

folyását: a tagság mintegy 50%-a hozzá tartozott. A szakszervezeti tagok munkáját a Szakszervezeti Osztály, a munkahelyi szervezetekét az Üzemszervezési Osztály irányította. A később végrehajtott kisebb szervezeti változások a párt belső struktúráját nem érintették. Az újjászervezett párt létszáma az 1945. nyári kb. 500 000-ról tovább emelkedett, és 1947 végére elérte a 700 000–750 000 főt.⁴

1945 tavaszától kezdve a párt vezetői kezdték felvenni a kapcsolatot a környező országok szociáldemokrata politikusaival, az európai testvérpártokkal, a II. Internacionálé újjászervezését irányító COMISCO-val. A pártközpont Nemzetiségi és Külügyi Titkárságának vezetői 27 párttal leveleztek. Kiemelt helyet foglalt el itt az újjászerveződő Internacionálé vezető pártja, az angol Munkáspárt, de közvetlen és baráti viszony alakult ki a lengyel, a csehszlovák, az osztrák, a román és az olasz szocialistákkal is. Európán kívül az Indiai és az Argentín Szocialista Párttal, a palesztinokkal és a BUND-dal leveleztek.

A párt fenntartása, működtetése egyre többbe került. A stabilizációt követő hónapokban a kiadások megközelítették az egymillió forintot, 1947 végére pedig meghaladták a havi 1 000 000–1 500 000 forintot. Égetően fontos volt, hogy a vezetőség biztosítsa a mozgalom, a szervezet működésének gazdasági feltételeit. Elsődleges feladat volt a bevételi források újjászervezése. Január 17-én Bán Antal megbízta Büchler Józsefet, a veterán politikust a Gazdasági Hivatal (GH) vezetésével és a gazdálkodás megszervezésével. Büchler az „önellátó párt” híveként a hagyományos mozgalmi bevételek rendezésére és biztosítására törekedett.

A mozgalmi bevételek a *párttagoktól származó pénzek* voltak. Ezek közül a pártadó (tagdíj), a belépési, a tagkönyv- és a pártjelvénydíj, a progresszív pártadó, végül az úgynevezett képviselői százalék számított többé-kevésbé fix, tervezhető bevételnek. A gyűjtések, az adományok „alkalmiak” voltak, bár olykor, például a választások vagy az új pártház építése alkalmából tetemes összeget jelentettek. A sajtó- és könyvkiadásból származó bevételek ingadoztak, a forgalomtól függtek; a kulturális és sportrendezvényekből, továbbá az áruk (élelmiszerek, ruhaneműk stb.) eladásából származó jövedelmek a rossz szociális helyzethez kötődtek, és nem voltak jelentősek.

A mozgalmi bevételek között a legjelentősebb a *pártadó* volt, mert ez a mozgalomhoz tartozást szimbolizálta; a pártvezetőség kiemelt

⁴ Az SZDP taglétszámát lehetetlen pontosan megállapítani. Nem létezett központi nyilvántartás, csak alapszervi, innen jelentettek, a központban pedig eltérő szempontok szerint készültek az összefoglalók.

fontosságot tulajdonított annak, hogy ezt a tag lehetőleg rendszeresen, önként lerója. Összegét a vezetőség állapította meg, figyelembe véve a tagság szociális helyzetét, továbbá a mozgalom igényeit. A háború utáni nehéz helyzetre való tekintettel 1944 végén 1–2 pengőt kellett fizetni, a városokban mindig többet, mint vidéken. 1945 elejétől az infláció következtében a pártvezetőség gyakran módosította az összeget: márciusban 5, majd az év közepén 10, vidéken 2, illetve 5 pengőre emelte, október elején pedig 100 pengőre. Novembertől hetenként állapították meg a pártadót, és megszüntették a bélyeget; a díjakat átvételi elismervény ellenében szedték be.⁵ 1946-tól, az infláció ütemének felgyorsulásától tovább romlott a helyzet. A pártadó és a belépési díj 1000 pengő lett. Márciustól 10 000, vidéken 5000, ám május közepétől a fővárosban már 30 millió pengőt kellett fizetni.⁶ Ettől kezdve szinte hetente, majd naponta emelték az összeget, de mire a központba került, teljesen elértéktelenedett.

A *stabilizáció* ellenére a gazdálkodás helyzete romlott. A megszorító és egyéb intézkedések miatt a kiadások hirtelen megnöttek, a bevételek pedig visszaestek. (A havi rezsi, különösen a bérköltségek, a személyi, a dologi és egyéb kiadások emelkedtek ugrásszerűen.) „A párt kötelezettségei” – az aranyértékre vagy dollárértékre átszámított költségei – „éppen tízszeresét jelentik a régieknek” – állapította meg a GH.⁷

A *bevételek* – ezen belül leginkább a pártadó mértéke – viszont radikálisan csökkentek. A tagdíjakat és a tartozékokat fixálták ugyan, de mivel átmenetileg romlott a tömegek helyzete, a tagdíjfizetés visszaesett. Augusztusban a pártadóból 79 000 forint folyt be az előirányzott 250 000 forinttal szemben. Az új forint első három hónapjának átlaga Budapesten 82 455, a környékén 24 051, vidéken 66 605 volt.⁸ Egy másik kimutatás szerint 1946. augusztus 1.–október 31. között pártadóra befizettek Budapesten 170 000, Pest környékén 62 100, vidéken 72 200, összesen 304 300 forintot. A tagdíjfizetési kedv és fegyelem 1947-ben valamelyest javult, a bevételek nőttek, de 1948-tól ismét csökkentek: a budapesti pártadó havi 150 000, a Pest környéki 40 000, a vidéki 30 000, a progresszív pártadó 25 000, a jelvény, a tagsági könyv stb. 10 000, a

⁵ PIL 283. f. 3/9. ő. e. A pártvezetőség március 27-i ülése és Bán Antal 1945. április 4-i levele; uo. 4/8. ő. e. 1945. október 9-i elnökségi ülés; 10/19. ő. e. A pártvezetőség levele a GH-nak, 1945. október 16.; 40/6. ő. e. A GH vezetőjének október 24-i körlevele.

⁶ Uo. A GH vezetőjének körlevele. 1945. december 21.; uo. 40/1. ő. e. és 16/42. ő. e.; 14/86. ő. e.

⁷ Uo. 40/2. ő. e.

⁸ Uo. 10/19. ő. e. Szenczi Sándor jelentése a Főtitkárságnak. 1946. szeptember 18.; uo. 40/2. ő. e. A GH kongresszusi jelentése, dátum és aláírás nélkül.

képviselői % 30 000 – összesen havi 285 000 forint.⁹ A hiányt a mozgalmi bevételek többi fajtájából származó összegekkel sem lehetett pótolni.

A bevételek növelését célozta a *progresszív pártadó* a tagdíj feletti, önként felajánlott, általában havonta fizetett stabil összeg, amelyet többnyire a tehetősebb, jobban kereső párttagok fizettek. Az évtizedes hagyományok ezen a téren is tovább éltek, csak most a pártvezetőség ezt kötelezővé akarta tenni. A párt révén sokan kerültek jövedelmező állásba, politikai vezető funkcióba, ezért elvárták tőlük, hogy az anyagi terhekből is többet vállaljanak. A fizetés, a jövedelem alapján a vezetőség kvótákat állított fel, progresszíven növelve a %-ot, és előírta, hogy fix összegben, havi rendszerességgel az érintettek mennyi pluszt fizessenek a pártnak.

A vezetőség május végén döntött úgy, hogy kötelezővé teszi a progresszív pártadó fizetését, mert a bevételek nem tartanak lépést a kiadásokkal.¹⁰ Az alsó határ havi 3000, a felső 15 000 pengő, illetve afeletti volt, mértéke pedig a 0,5%-tól 3%-ig terjedt. Ettől kezdve a gyakorlati megvalósításról 1947 végéig vitatkoztak, javaslatokat dolgoztak ki, és több kísérlet történt a végrehajtásra is, de bizonyos eredmények ellenére nem sikerült elérni a célt. Az érintettek többsége kibújt a kötelezettség alól. A pártközpontban nem tudták felállítani a katasztert azokról a személyekről, „akiktől állandó hozzájárulásra számítunk”. A GH főnökei többször is levelet küldtek szét a jómódúaknak, ám a helyzet nem akart javulni.¹¹ A forint bevezetése után Bán Antal és Barcza Sándor aláírásával ismét több száz körlevelet küldtek szét, s felszólították „a párt jobb módú vagy jövedelmű tagjait”, hogy „egy rendszeresen fizetendő összeget ajánljanak meg a jelzett célra”, de ez a kísérlet sem járt a várt sikerrel.¹²

A vezetés kitartóan ágált az eredménytelenség és a közöny ellen. A XXXV. kongresszus (1947. január 31.–február 3.) megerősítette: vezessék be „a párton kívül kihelyezett elvtársak, továbbá a nemzetgyűlési képviselők jövedelme után fizetendő pártadót”. A hivatalosan is kötelezővé vált adó ügyeit márciustól Dédes Gyula főpénztáros kezelte. Ő foglalkozott a pénz begyűjtésével, az emberek megnyerésével – hat

⁹ Uo. A GH jelentése a XXXVI. kongresszus alkalmával, 1948. január 23.

¹⁰ Uo. 3/16. ó. e. A Pártvezetőség 1945. május 31-i ülése; uo. 10/31. ó. e. Bán Antal 1945. június 6-i levele Vágvölgyi Tibornak; uo. 3/20. ó. e. A pártvezetőség 1945. július 5-i ülése.

¹¹ Uo. 32/9. ó. e. A Gazdasági Bizottság 1945. október 10-i ülése; uo. 40/73. ó. e. Gombos Béla revizor jelentése az önkéntes pártadó kezeléséről. 1947. augusztus 7.

¹² Uo. 40/72. ó. 3.; uo. 40/73. ó. e. Gombos Béla revizor jelentése az önkéntes pártadó kezeléséről, 1947. augusztus 7.; uo. 11/151. ó. e. Szenczi Sándor jelentése, 1946. november 7.

hét alatt 850 egyént szervezett be, akik havonta fix összeget vállaltak. Sokan azonban most sem álltak kötélnék, amiről Gombos Béla revizor tett elítélő jelentést.¹³ A június havi bevételek között a progresszív pártadó összege 9519,58 forint volt.

1947 végéig a főpénztárba több mint 2000 nyilatkozat érkezett, ezeket feldolgozták, „törzskönyvezték”, adminisztrálták. Három fizetett és több önkéntes pénzbeszedőt alkalmaztak, akik a villamosbérleten kívül 10%-os inkasszójutalékot kaptak; a főpénztárban még két tisztviselő nő adminisztrált. Az 1947 első felében beszedett 84 146 forint utáni kiadások jelentős összegekre rúgtak.¹⁴ 1948 első három hónapjában, amikor már sokan lemondták a fizetést az elbocsátások és a kizárások miatt, a GH még mindig 62 198 forintot vételezett be.¹⁵

A *képviselői százalék* is fix plusz bevételt jelentett a pártnak, bár nem volt nagy tétel, és inkább morális jelentősége volt, mint gazdasági. A húszas évek elejétől hagyományá vált, hogy a képviselők díjazásukból bizonyos %-ot befizettek a pártkasszába. Ez folytatódott a háború után. A képviselői %-ot a pártvezetőség 1945 őszén szabályozta: a vidéki képviselők 25%-ot, a budapestiek 10 000 pengőig 25%-ot, 15 000 pengőig 50%-ot, ezen felül 75%-ot adtak le a képviselői díjból.¹⁶ Ezt Mónus Il-lésné, az SZDP parlamenti frakciójának titkára szedte be és juttatta el a központi pénztárba.

A Szakszervezeti Tanács 1945 végén meg akarta szerezni a szociáldemokrata szakszervezeti képviselők %-át, de az SZDP vezetősége elutasította ezt. „A képviselők a párt költségén és a párt jelölése útján szereztek mandátumukat”, tehát a pártnak kell ezt az adót is leróniuk – hangzott a verdikt. Az 1945-ös választások alkalmával a képviselői % a választási alapra ment. 1946. augusztus 1. és október 31. között a 69 képviselő többet fizetett be (63 800), mint a 24 Pest környéki szervezet tagsága (62 100 forint). 1947 júniusában a képviselők 9200 forintot adtak le. 1947 októberétől a 67 képviselőtől havonta 31 160, éves szinten

¹³ Uo. 11/151. ó. e. A GH 1946. november 7-i jelentése; uo. 10/31. ó. e. Marosán levele a GH-nak, 1947. február 11.; uo. 10/19. ó. e. Dédes Gyula jelentése Marosán Györgynek, 1947. március 4.; uo. 40/73. ó. e. Gombos Béla jelentése az önkéntes pártadó kezeléséről, 1947. augusztus 7.

¹⁴ Uo. 10/19. és 40/73. ó. e.

¹⁵ Uo. 40/72. ó. e. Dédes Gyula jelentése Molnár Jenőnek. A Káderosztály a Főtitkárság kívánságára még 1948. január végén is továbbította a GH-hoz azoknak a névsorát, „akikről feltételezzük, hogy 3000 Ft-ot meghaladó jövedelmük van”. 39 vezető politikus, gazdasági vezető, szakértő neve szerepelt a listán. Uo. 40/6. ó. e.

¹⁶ Uo. 3/26. ó. e. és 40/1. ó. e. Az 1945. szeptember 13-i pártvezetőségi ülés és a Titkárság szeptember 15-i értesítője.

közel 374 000 forintot gyűjtöttek be a pártnak. (Ha egy képviselőnek más jövedelme nem volt, tőle nem vonták le a %-ot.) A szociáldemokrata képviselők még 1948. április végén is 8250 forintot adtak át a GH vezetőjének, június 15. és 30. között pedig 8700 forintot.¹⁷

Az adományok a párt újjászerveződésének első hónapjaiban a legnagyobb bevételt jelentették.¹⁸ Egy 1945. május 31-i kimutatás szerint az összbevétel 3 495 863 pengő 19 fillér volt, ebből 2 364 819 pengő 73 fillér az adomány. Az adományozási kedv később visszaesett. 1947 júniusában például adomány címen csak 39 500 forintot vételezett be a pénztár.

1945 és 1948 tavasza között több jelentős *gyűjtésre* került sor. Az első 1945 tavaszán indították, és célja *a saját pártház építése volt*. A Palace Szállót ugyanis a tulajdonos, a Magyar Bank és Kereskedelmi Rt. csak egy-másfél évre adta bérbe. Ettől kezdve kisebb-nagyobb megszakításokkal 1948 tavaszáig folyt a gyűjtés. Több terv is született az új pártház épületének helyére. A pártvezetőség végül úgy döntött, hogy megszerzi a Conti utcai pártház épülete melletti telket, és az itt felépítendő épülettel kibővíti a régit.¹⁹

A pártház-ügy 1946 közepén került ismét előtérbe, mert a tulajdonos visszakérte az épületet, házbér és kártalanítás címén nagy összegű követelésekkel bombázta az SZDP-t.²⁰ Az ügyben az 1947-es kongresszus döntött. Ekkor létrejött egy hétagú „előkészítő építésügyi bizottság”, élén Szakasits Árpáddal, és egy nyolctagú „gyűjtőbizottság”, élén Marosán Györggyel. A gyűjtési akciót 1947. április 11-én a Sportcsarnokban rendezett nagygyűlésen hirdették meg, és már másnap megkezdték az értékek (házbélyegek, plakettek stb.) szétosztását. A befolyt összegek az ekkor létrehozott „Otthon Alapra” kerültek, a számláról más célra nem lehetett kifizetéseket eszközölni.²¹

Mindenhonnan áramlani kezdtek a központra a kisebb-nagyobb összegek és felajánlások magánosoktól, munkahelyekről, hivatalokból, dolgozói

¹⁷ Uo. 4/18. ó. e. Az SZDP PB 1945. december 6-i ülése; uo. 40/4. ó. e. Mónus Illésné jelentése, 1947. október 17.; uo. 40/16. ó. e. Molnár Jenő igazolása a pénz felvételéről, 1948. április 30.; uo. 274. f. 26/42. ó. e. – Mónus Illésné jelentése, 1948. június 15.

¹⁸ Uo. 283. f. 40/4. ó. e. – Csak példaként említünk néhányat: február 17-én Szabó Lajos 500 pengőt, április 23-án a Schmol és Kallós Rt. 3000 pengőt juttatott a központi pénztárba. Július 16-án Kiss Lóránt textilkereskedő 500 pengőt küldött, ígérve, hogy a jövőben is segíti majd a pártot.

¹⁹ A budapesti kerületek és öt Pest környéki pártszervezet májusig 1 326 000 pengőt jegyzett. (Uo. 14/30. ó. e.) Lásd még a kerületi jelentéseket. Uo. 14/36. ó. e.; uo. 40/31. ó. e. A GH első mérlege, 1945. május 31.; uo. 10/20. ó. e.; 3/9. ó. e. Tervezet a Pártház építésére. 1945. március 22.; uo. 10/20. ó. e.

²⁰ Uo. 40/19. ó. e. A Hotel Palace Szálló Rt. és az SZDP Gazdasági Hivatalának levelezése, 1946. május 3., augusztus 13.

²¹ Uo. 10/20. ó. e.; *Népszava*, 1947. április 13.

kollektívaktól, pártszervezetektől stb. Vállalatok természetbeni felajánlásokat is tettek. A Bohn Testvérek Téglagyár Rt. például 5000 db kisméretű tömör téglát adott díjmentesen. A *Népszava* kiadóhivatala dolgozói felajánlották fizetésük 1–5%-ig terjedő összegét, progresszív kulcs szerint.²²

A gyűjtés a vezetőség szerint vontatottan haladt, ezért az „önkéntes” adakozás mellett áttért a kötelező adományozásra is: kvótákat állapított meg és a helyi szervezeteket (megyéket, fővárosi kerületeket, környéki községeket) kötelezte ezek teljesítésére. Budapest 15 kerületére 1 294 000 forintot róttak ki, a nyolc Pest környéki községre és 15 városra 440 500 forintot. A 24 megyében összesen 550 000 forint értékű bélyeget kellett eladni; az arányok megállapításakor figyelembe vették az adott terület párttagságának számát és teherbíró képességét.²³ A gyűjtés serkentése érdekében Szélig Imre főosztályvezető többször összehívta a nagy-budapesti politikai, mozgalmi, üzemszervezési és nőtitkárokat, élesen bírálta őket a szerény eredmény miatt (a kirótt összegnek 11–12%-át, 146 400 forintot utaltak át egy hónap alatt), és nagyobb aktivitásra ösztönözte őket.

Végül is október elejére az „Otthon Alap” számláján 1 016 432 forintot gyűlt össze, s ez 1948 tavaszára több mint 1 200 000 forintra nőtt. Kisebb összegek még az egyesülés idején is érkeztek a központi pénztárba.²⁴ Az új párház építése az egyesüléssel feleslegessé vált. Az „Otthon Alapra” begyűjtött pénzt a párt felszámolása emésztette fel.

Nagyobb gyűjtéseket indítottak a nemzetgyűlési választások idején. 1945 őszén mind a községi, mind a nemzetgyűlési választás alkalmából rendeztek gyűjtést. Az SZDP tagjai és szimpatizánsai is megmozdultak: tíz- és tízezen adományoztak kisebb-nagyobb összegeket. A listákon már a párt vállalatai is szerepeltek (pl. az Orient). Spontán magángyűjtők is gyarapították a választási kasszát.²⁵ Nincs kimutatás a mozgalmi gyűjtés végeredményéről, de tény, hogy a kampányt nagy részben ebből fedezték.

A nemzetgyűlési választás azonban több pénzt követelt, ezért a pártvezetőség kísérletet tett a legvagyonosabb tőkés körök „megcsapolására”. A gazdasági és politikai vezetők felkeresték a bankok, a gyáriparosok, a kereskedők stb. prominenseit (br. Ulmann Györgyöt, Fellner Pált, Goldberger Antalt, Knob Sándort, az Elhagyott Javak kormány-

²² Csak példaként: Sombor György textilszövő és -kötő szövetkezete például 2295 forintot küldött, dr. Feigl Aladár 10 000-et adott. Uo. 40/33. ó. e.; 40/5. és 19. ó. e. 1947. június 13-i és 27-i levél.

²³ Uo. 40/19. ó. e., 16/42. ó. e. – A Vidéki Titkárság 1947. május 5-i kimutatása. A legkisebb összeget Biharra, Szatmárra, Veszprémre és Zemplénre rótták ki (5000–5000), a legnagyobbat (80 000) Győrre.

²⁴ Uo. 40/2. ó. e. Feljegyzés, dátum és aláírás nélkül (Molnár Jenő, 1947. október 4-e körül.); uo. 40/85. ó. e.

²⁵ Uo. 10/360. ó. e., 40/16. ó. e. A szervező jelentése, 1945. november 2.

biztosát és másokat), akik 10, 50 és 100 milliós felajánlásokat, ígéreteket tettek. A „leggalánsabb adakozók” végül is a „közbejött bizonytalanságokra (közös lista, esetleg a választások elhalasztása)” hivatkozva a felajánlott összegeket redukálták, illetve teljesen visszavonták, így tőlük a 200 millió pengő helyett 120 millió folyt be.²⁶

Az 1947. augusztus 31-i nemzetgyűlési választások alkalmával a pártvezetőség ismét országos gyűjtést szervezett, s a dolgot nem bízta a véletlenre. A mozgalom „kötelező” hozzájárulását a megyék, a fővárosi kerületek és a Pest környéki szervezetek kvóták szerint kirótt, és erre a célra kibocsátott bélyegek eladásából gyűjtötték össze. A 25 megyei titkárságnak összesen 555 000 forint értékű bélyeget osztottak ki, a fővárosnak és környékének feltehetően 1 700 000 forint feletti összeggel kellett a választási költségekhez hozzájárulnia.²⁷ A hiányzó pénz másik felét a párt vállalatai és bankja adták.

A befolyt adományokról, gyűjtésekről véglegesnek és teljesnek számító összesítést nem találtam. A központi pénztárba beérkezett pénzekről fennmaradt kilenc lista adatainak összesítése a következő: 1947. július 17. és október 7. között 3 416 799,64 forint folyt be, ebből kiadtak 630 555,89 forintot. Ez azonban csak részben tükrözi a valóságot, mert a kiadási számlák később érkeztek a központba. Minden adat szerint 4 millió körüli összeg gyűlt össze, amely nagyjából fedezte a választási kiadásokat. A választási bélyegekkel az egyesülés menetében még több szervezet számolt el, de ezek nem voltak jelentős összegek.

Gyűjtöttek még 1946 őszén „Spanyol segítőakció” címen a Franco-ellenes mozgalom támogatására (a vezetőség 10 000 Ft-os költségkeretet állapított meg), és a görög szabadságharcosok megsegítésére 1947/48-ban. Révész Ferenc 1948 elején a pártoktatás beindítására szervezett gyűjtést, amelyet a képviselők egy havi progresszív pártadójuk átengedésével, 31 600 forinttal támogattak.²⁸ Az akciók az egyesülés miatt okafogyottá váltak.

Az SZDP lap-, könyvkiadó- és nyomdai vállalatai a mozgalom hagyományos bevételi forrásai is voltak. A Népszava Lapkiadó Vállalat 1945 áprilisában alakult meg, a Népszava Könyvkiadó és Könyvesbolt (VII. Erzsébet krt. 17.) 1945 nyarán jött létre, a „Szivárvány” Kft.-t 1946. február 14-én képes hetilap kiadására alapították. Ügyvezetői Kéthly

²⁶ Uo. 32/9. ő. e. A gazdasági bizottság 1945. november 28-i ülése.

²⁷ Uo. 40/37. ő. e. A választási bélyegek elosztása.

²⁸ Uo. 40/1. és 2. ő. e. – November 18-án a Franco-ellenes akció keretében a Nemzeti Színházban műsorra tűzték Hemingway *Ötödik hadoszlop* című drámáját.

Anna (főszerkesztő), Szenczi Sándor (könyvszakértő), Szirmai Rezső (lapszerkesztő) voltak. A Népszava és Világosság Lapkiadó Kft.-t 1946. szeptemberében alapította az SZDP, Szakasits Árpád (főszerkesztő), Kéthly Anna (főszerkesztő), Szeder Ferenc (párttitkár), Barcza Sándor (vezérigazgató) vezetésével. A Fenyves Hirdető Irodát az SZDP saját hirdetőirodájaként 1946 nyarán szervezte meg és Központi Hirdető Iroda néven 1946. augusztus 1-jén kezdte működtetni. (Ezt a pártvezetőség külső hirdetőirodákkal való elégedetlensége miatt alapították.) Ezek a vállalatok általában nyereségesen dolgoztak 1947 közepéig-végéig, ettől kezdve fokozatosan eladósodtak.

Az SZDP vezetősége támogatta lapok indítását, mert a propaganda-célokon túl gazdasági hasznot is remélt tőlük. 1946 közepén 30–35 napilap, heti, havi, irodalmi, politikai folyóirat, helyi és központi, sőt belső pártkiadvány jelent meg, s ez a szám 1948-ra már 51-re emelkedett. A vezető újságok nyereségesek, a napilapok zöme, különösen a vidékiek, viszont veszteségesek voltak. 1947 vége felé az eladósodás felgyorsult, a pártkiadványok helyzete katasztrofálissá vált.²⁹ Ám a bekövetkezett események folytán „megoldódott” a probléma.

A mozgalmi bevételek a hónapról hónapra növekvő költségeknek, kiadásoknak egyre csökkenő százalékát tudták fedezni; a kezdeti kb. 40–50%-os arány 1948-ban már 20–25%-ra esett vissza.

A pártvállalatok

A vezetőség már 1945 februárjában felismerte, hogy a mozgalmi bevételek nem tudnak lépést tartani a gyors ütemben fejlődő szervezet és a sokoldalúbbá váló mozgalom anyagi igényeivel. A hiány pótlására a párt és a GH egyes vezetői azt javasolták, hogy – az MKP példáját követve – tárjanak fel külső forrásokat. Egyre gyakrabban hangzott el a követelés: „Vállalkozni kell!” Ez azt jelentette, hogy az SZDP saját, illetve magántőke bevonásával ipari és főleg kereskedelmi vállalatokat hoz létre, és „tőkés módon” gazdálkodva szerzi meg a hiányzó pénzeket. Az elképzelést a pártban nem fogadták egyértelmű lelkesedéssel. Ennek elle-

²⁹ Uo. 10/19. ő. e. – Jelentés a pártközpont főpénztárában 1947. november 29-én megejtett pénztári vizsgálatról. 1947. december elején Molnár jelentette Justus Pálnak, hogy a *Kossuth Népe* 271 500 Ft-tal, az *Új Hírek* 107 700 Ft-tal, a *Népszava Könyvkiadó* 190 000 Ft-tal, a *Község* 40 000 Ft-tal, a *Szocializmus* 35 000 Ft-tal, összesen 644 200 Ft-tal tartozik a *Népszavának*. A *Felvidéki Népszava* egy egri nyomdának 6000 Ft-tal tartozott már egy éve, az *Alföldi Újság* (Hódmezővásárhely) 33 797 Ft-tal. November végén a *Népszava* pénztárkönyve 62 003 Ft-os hiányt mutatott ki.

nére – elvi döntés nélkül – 1945 tavaszától a politikai és a gazdasági vezetők közreműködésével és aktív részvételével a vállalatok sorra alakultak a párt égisze alatt, és bekapcsolódtak az üzleti életbe.

Az alábbiakban a néhány jelentősebbel foglalkozom.

Az SZDP *első vállalata a mozik kezelésére* jött létre. 1945 elejétől a mozikat – belügyminisztériumi engedéllyel – a koalíciós pártok kezdték működtetni. Az év közepéig az SZDP Budapesten 20, vidéken 21 moziengedélyt kapott, és ígérete volt arra, hogy további 30, úgynevezett kis-mozi- és keskenyfilmengedélyt is kap. A GH szerint „még kb. 30–40 mozi birtokába jutunk az egész országban”.³⁰ A mozik üzemeltetését, irányítását, fejlesztését a pártközpontban január 25-én a GH részlegként Keleti Márton vezetésével megalakult filmsosztály végezte. A mozik számával együtt azonban nőttek a feladatok is.

Az SZDP, követve az MKP példáját, amely létrehozta a MAFIRT-ot, megalapította első saját vállalatát, az *Orient Filmipari Rt.*-t. A céget a cégbíróság 1945. június 9-én jegyezte be. Az Orient igazgatósági tagjai lettek: Szeder Ferenc (főtitkár), Bán Antal (főtitkárhelyettes), Kéthly Anna (PB-tag) – ők hárman alapító tagok –, Szakasits Árpád (a *Népszava* főszerkesztője), Mónus Illésné, Dr. Ries István (PB-tag), Büchler József (a GH vezetője). Az indulási tőke 300 000 pengő, a 3000 részvény darabját 100–100 pengőért adták. Szeder és Bán 500–500, a többiek 400 részvennyel szálltak be. Felügyelő bizottsági tagok Szenczi (Szipszer) Sándor, Justus Pál és Dr. Somogyi Ödön (pártügysz) lettek.³¹

Keleti Márton közreműködésével az Orient prosperáló vállalattá nőtt, és jelentős összegekkel támogatta a pártot. Később megalakították az Orient Rt. filmkölcsonzó részlegét, és amerikai szerződéssel külföldi filmeket is forgalmaztak. Az Orient révén az SZDP a filmgyártásban is meghatározó pozíciókat épített ki. Keleti megszerezte a Hunnia Filmgyárat, amelynek vezetője a szociáldemokrata Szegő István lett. Az Rt. „100%-os szociáldemokrata érdekeltségként” a párt vezetése alatt állt és az iparügyi minisztérium fennhatósága alá tartozott. Keleti szorgalmazta a játékfilmgyártás megindítását, amit Bán Antal is támogatott. 1948. január 15-én Keleti és Szenczi jelentette a párt vezetőinek, hogy a filmgyárban megkezdték a *Beszterce ostroma* című első magyar film felvételeit, és meghívták a vezetőket a felvételek megtekintésére. A fő-

³⁰ A Szociáldemokrata Párt XXXIV. kongresszusi jelentése az 1943–45. évekről. 1945. augusztus 18., 19. és 20-án. Budapest, 1945. 48.; PIL 283. f. 40/81. ő. e. A GH levele a III. kerületi titkárnak, 1945. június 11.

³¹ Uo. 40/81. ő. e. A cégbejegyzési dokumentum és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bankhoz írt levél, 1945. július 25.

titkárság nevében Justus Pál kívánt szerencsét „a vállalat első filmje felvételeinek megkezdése alkalmából”.³²

1945-től 1947 végéig több, termeléssel és kereskedelemmel foglalkozó pártvállalat követte az Orientet. Az egyik legjelentősebb az *Általános Kereskedelmi és Ipari Rt.* (AKIRT) volt, amelyet 1945. augusztus 30-án alapítottak. Az AKIRT összes részvénye az SZDP tulajdonát képezte és 1945. szeptember 11-én jegyezték be. Igazgatósági tagok: Barcza Sándor, Dévai János, Kéthly Erzsébet (Kéthly Anna húga), Reisinger Ferenc, Szenczi Sándor, Vas Miklós (a Szaktanács alelnöke), Zentai Vilmos. A Felügyelő Bizottság tagja Frank Nándorné, Rónai Rudolf (Rónai Sándor miniszter fia) és Szélig Imre lett. A vállalatot 1948. március végéig, az Rt. felszámolásáig Dévai János vezérigazgató vezette. Dévai mellett igazgató volt Fodor Pál, Horváth István, Mandl Sándor (svájci magyar tőkés), Tauszig Emil, Vágó Zoltán, cégvezető pedig Sprinzel János és Rónai Rudolf.³³

Az AKIRT mezőgazdasági és műszaki termékekkel (bor, villamossági és műszaki cikkek, rádió, gramfon, hangtechnikai gyártmányok stb.) foglalkozhatott. Háttérét a kereskedelmi, majd a kereskedelmi és szövetkezetügyi minisztérium biztosította, élén a szociáldemokrata Rónai Sándorral. Az államközi kereskedelmi szerződések, többek között a legnagyobb volumenű jótételti szállítások többségének lebonyolítása is hozzá tartozott, s ezek realizálásába az SZDP más vállalatait is bevonták. Ebben működött közre aktívan Vajda Imre minisztériumi államtitkár és a Bán Antal vezette iparügyi minisztérium is. Az üzletek szerzésében és lebonyolításában oroszánrészt vállalt Gombosi Zoltán, az iparügyi minisztérium olajipari osztályának vezetője, akinek segítségével fontos piacokat, kereskedelmi ügyleteket sikerült megszerezni. Az AKIRT bonyolította le a szovjet import jelentős részét. Az államközi egyezmény értelmében importált gyapjút és különböző fémeket szállított, és kb. 600 000 forintot profitált belőle. Az összeg egy részét befizették a pénztárba, a többit különféle pártvállalatokba fektették be. Az AKIRT több nyugati és közép-európai országgal (pl. svéd, dán, cseh-szlovák, osztrák, román állami és magánvállalatokkal) kötött import-export üzleti szerződést. Megkapta a skandináv államok vezérképvisletét, amelyet személy szerint Bóhm Vilmos fia, István látott el.

³² Uo. 283. f. 10/360. ó. e. Szegő István levele Bán Antalnak, 1946. december 11.; Justus Pál levele az Orientnek, 1948. január 19.

³³ Uo. 274. f. 26/41. ó. e. Jelentés az AKIRT-nál és az érdekkörébe tartozó vállalatoknál tartott könyvvizsgálatról, 1948. február 29.

Az AKIRT érdekeltségébe egy sor más vállalat is tartozott, így például a Festék- és Vegyipari Rt., a Kistarcsai Fésűsfonógyár Rt., a Lichtmann Cipőgyár Kft.,³⁴ a Prémipari és Kereskedelmi Kft. (Prémunió Kft.). Az AKIRT a szén- és az olajkereskedelem szférájában több vállalatot hozott létre, így a Szén- és Olajipari Rt.-t, a Dunavölgyi Ásványolaj Kereskedelmi Rt.-t, a Dunavölgyi Ásványolajtermékek Behozatali és Kiviteli Kft.-t. Az autókereskedelemben az Autó- és Autóalkatrész-árúsító Rt. működött. Egyéb vállalatok között kell megemlíteni az Óragyár Közkereseti Társaságot, amelyet béreltek, a Transprodukt szállítmányozási Rt.-t, amely az SZDP, az MKP, valamint a Magánalkalmazottak Szakszervezete közös alapítása volt.³⁵

Az Elhagyott Javak Kormánybiztosságától bérelte az SZDP az Első Magyar Kártolószalaggyár Rt.-t, amely közös volt a Kelet-európai Kereskedelmi Rt.-vel.³⁶ Ezenkívül még három üzemet béreltek: a Tolnai Textilműveket, a Telefunkent és az Oetker Sütőporgyárat, de ezeket később mint német tulajdont átadták az oroszoknak. A vállalati készletek eladásából jelentős összegek jutottak a pártnak.

A Csillaghegyi Gyógy- és Strandfürdő Rt. 1945 tavaszán az SZDP érdekeltségi körébe került. A párt rendbehozatta és üzemeltette a fürdőt. 1946-ban a tulajdonosok visszaperelték, de a bevétel bizonyos %-át a nyári szezonban befizették a párt kasszájába, tagjai pedig kedvezményvel vehették igénybe a strandot.

Külföldi üzletekben, üzletkötésekben, vállalatalapításokban az SZDP nem egyedül, hanem gyakran az MKP-val szövetkezve járt el. 1946 közepén közösen tárgyaltak arról, hogy egy „svájci–magyar üzlet legnagyobb mérvű kihasználására Genfben, zürichi telephellyel részvénytársaságot” alapítsanak.

Az AKIRT-hoz hasonló volumenű üzleti vállalkozás volt az 1946 őszén alapított *Európa Behozatali és Kiviteli Szövetkezet*. Célja a „kölcsonóság elve alapján közös üzletkezelés mellett tagjai részére áruk behozatala Európa országaiból Magyarországra, valamint tagjai áruinak kivitele Magyarországból Európa államaiba”, az ilyen ügyletek lebonyolítása céljából áruk beszerzése, termelése és forgalmazása kicsinyben és nagyban, továbbá a vendéglátásban és hasonló célú vállalatokban való részvétel stb. Ehhez kapcsolódva áruházat is létesítettek a Kálvin téri Feny-

³⁴ Uo. 274. f. 26/43. ó. e. Jelentés a Pénzügyi Központnak, 1948. március 23.

³⁵ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) Z 89–56-c. Levél Vajda Imre államtitkárnak, 1947. július 26.

³⁶ PIL 274. f. 26/1. ó. e. Jelentés a Pénzügyi Központnak, 1948. március 23.

ves Áruház helyén.³⁷ Az SZDP égisze alatt, illetve támogatásával ország-szerte sok más szövetkezet is alakult, de ezeknek a párt támogatásában nem volt jelentős szerepük. Az első időszakban az anyagi csődtől a párt-vállalatok adományai mentették meg a pártot.³⁸

A vállalkozás elve és gyakorlata azonban két táborra szakította az SZDP politikai és gazdasági vezetését. A vállalkozás fő propagálója Szeneci Sándor, a GH helyettes vezetője és Barcza Sándor gazdasági vezető volt, akikkel messzemenően egyetértett Bán Antal. Büchler József ellenzte a vállalkozásokat, helytelenítve, hogy „a pártszervezet ilyen gigantikussá vált, ami rengeteg regiebe kerül, és ez csak csődre vezethet”. Egyetértett vele dr. Faragó László, a Pénzintézeti Központ vezérigazgatója, aki szintén az önálló gazdálkodás mellett tört lándzsát. Az elvi problémát az okozta, hogy a kapitalizmus ellen szocialista programmal harcoló párt alkalmazhat-e tőkés módszereket, gazdálkodása terén együttműködhet-e magántőkéséssel. Emellett a vállalkozások szférája a korrupció, a gyors meggazdagodás, az ellenőrizhetetlen gazdasági kapcsolatok létesítésének zavaros és titkos területe is volt, ami rossz fényt vetetett a pártra, a vezetésre is. Az elvi viták megszakításokkal 1945 tavaszától 1946. december végéig folytak.

A párt eladósodását látva azonban egyre többen csatlakoztak a vállalkozásokat támogatókhoz, így Szakasits Árpád főtitkár, Vajda Imre iparügyi államtitkár, s mások is. Vitába szálltak Büchlerrel. Barcza úgy vélekedett: „örülni kellene, hogy a párt jelentősége ekkora, hogy ilyen gigantikus szervezetet igényel”. Döntő érvként említette, hogy „ott kell lenni a kommunista és kigazda szervezettel. Aki legelőször szalad, [az] aratja le a győzelmet. [...] Mi sem maradhatunk más párt mögött.” Bán Antal lakonikusan annyit fűzött Büchler véleményéhez, hogy „nem ismeri a mai feladatokat”. Szeneci szerint „ha nincs pénz, nem tudunk mozgalmat csinálni”, ehhez pedig, mint a háborúhoz is, „pénz, pénz, pénz” kell. Végül is a „vállalkozni kell” hívei kerekedtek felül.

A vitát az SZDP Politikai Bizottsága zárta le 1946. december 19-i ülésén, amikor úgy döntött, hogy a működő pártvállalatokat, üzleti vállalkozásokat, amelyek ekkor már mintegy 50–60%-ban fedezték a párt kiadásait, nem likvidálja, hanem kivonja a GH és a pártapparátus közvetlen szervezeti befolyása alól, és teljesen az SZDP tulajdonát képező *Gazdasági Takaré- és Hitelszövetkezethez* (1947 áprilisától Gazdasági Takaré- és Hitelintézet Rt. – GT) kapcsolja.

³⁷ MOL Z 89–63. t. Alapítási tervezet és üzletrészjegyzési ív, 1946. szeptember 2.

³⁸ PIL 274. f. 26/42. ó. e.

A pártnak és vállalatainak a pénzügyeit ettől kezdve hivatalosan is bankja, a GT kezelte. Az SZDP vezetősége igyekezett több módon (párttag banki és vállalati vezetők, igazgatótanács, felügyelő bizottság, különböző más bizottságok létrehozásán keresztül) biztosítani közvetlen befolyását és ellenőrző szerepét a bank és a pártvállalatok felett. Barcza Sándor vezetésével létrejött egy kis létszámú gazdasági bizottság, amely mindkét szférát vezette és ellenőrizte. Emellett az SZDP vezetősége „ellenőrzési osztályt” állított fel „a párt üzleti vállalatainak és vállalkozásainak ellenőrzésére”, a Pénzügyi Központ revizorainak bevonásával. Az „ellenőrzési osztály” 1947-ben már több pártvállalatot átvizsgált, és nem hallgatta el a visszasságokat sem.

Az SZDP gazdálkodásáról a Gazdasági Takarékt. és az érdekkörébe került pártvállalatok 1947. január 1-i forintmérlege ad pontos képet (lásd 1. táblázat).³⁹

1. táblázat

Vállalat	Vagyon	Teher	Tiszta vagyon
Gazd. Takarékt. és Hitelint. Rt.	13 416 508,29	13 232 598,46	183 909,83
Ált. Ker. és Ip. Rt.	1 868 709,21	1 367 381,80	501 327,41
Festék- és Vegyip. Rt.	6 420 821,1	5 895 682,59	525 138,56
Orient Filmip. Rt.	872 126,71	717 470,43	154 656,28
Óragyár	694 031,32	130 117,80	563 913,52
Licht. Cipőgyár Kft.	811 022,41	637 967,32	50% 86 527,54
Szén- és olajip. Rt.	1 529 366,02	1 454 366,02	75 000
Autó- és Autóalkatrész-árusító Rt.			50% 75 000
Európa Behozatali és Kiviteli Szöv. részvényei felett a párt diszponál. Az Európa tiszta vagyona a mai állapot szerint			600 000
Gabonakereskedelem			50% 75 000
Összesen			2 840 473,14

³⁹ MOL Z 89–20. cs. 76. t. Gazdasági Takarékt. és Hitelszövetkezet megnyitó mérlege, 1947. január 1. Vállalati megnyitó mérlegek (MOL Z 89–65. t.).

A Gazdasági Takarékos és Hitelintézet Rt. érdekkörébe került pártvállalatok és a párt tiszta vagyona ekkor 2 840 473,14 Ft volt. A pártgazdálkodásban a hangsúly áttolódott a vállalatokra. A szervezeti változások lendületet adtak a vállalkozási szférának. Új vállalatokat hoztak létre, megnőtt a hazai és külföldi vállalkozók érdeklődése az SZDP üzleti tevékenysége és politikai, gazdasági befolyása iránt. A pártvállalatok 1948 elejéig prosperáltak, és tetemes összegekkel támogatták az SZDP-t. Nélkülük a havi mintegy 1 300 000–1 500 000 forintos költségvetésű mozgalom ellehetetlenült volna.

Az SZDP 1946. augusztus 1-je és 1947 vége közötti „támogatottságáról” a pénzügyi-revizori jelentések adnak képet (lásd 2. táblázat), illetve erre vonatkozólag rendelkezünk egy 1948. júniusi kimutatással is (lásd 3. táblázat).

2. táblázat⁴⁰

AKIRT	1 500 000
Orient	2 591 577,93
(SZDP könyvelése szerint)	2 015 417
Népszava Könyvkiadó és Könyvker. Váll.	577 033,16
Dunavölgyi Ásványolajtermékek Ker. Rt.	2 000 000
Szén- és Olajipari Rt.	3 529 000
Autó- és Autóalkatrészárúsító Rt.	
(el nem számolt)	715 000
Európa Áruház (GT könyvelése)	1 000 000
(Európa könyvelése szerint)	1 400 000
Összesen	12 568 411,19

3. táblázat

Autó- és Autóalkatrészárúsító Rt.	655 800
Szén- és Olajipari Rt.	150 000
Dunavölgyi Ásványolaj-Kereskedelmi Rt.	1 003 000
Ásványolajtermékek Behozatali és Kiviteli Kft.	715 000
Összesen	2 523 800

⁴⁰ PIL 274. f. 26/41. ó. e. Az SZDP-nek juttatott pénzek a könyvelések szerint.

Más adatok szerint a GT az Európa Behozatali és Kiviteli Szövetkezet számlaterhére átutalt az SZDP számlája javára 1946-ban 440 000 forintot, 1947-ben 917 000 forintot, 1948. január 15-én újabb 158 000 forintot. Az említett 16 hónapban tehát csak az Európa összesen 1 315 000 forinttal járult hozzá az SZDP működtetéséhez. A kisebb gyárak is támogatták az SZDP-t (és az MKP-t). A Tolnai Textilgyár például 1947 októbere után 50 000 forintot fizetett ki, az Első Magyar Kártolószalaggyár Rt. 1947-es nyereségéből (554 000 forintból) 200 000–200 000 forintot adott át az SZDP-nek, illetve az MKP-nak.⁴¹

Ezeket a nagy összegeket a vállalatok többsége csak a szabályok, az előírások kijátszásával, pénzügyi machinációkkal tudta „kigazdálkodni”. Számítani lehetett arra, hogy a gazdasági visszaéléseket a kielezett politikai harcban az MKP kihasználja az ellenféllé, ellenséggé kikiáltott SZDP lejáratására.⁴² A gazdasági ellenőrzések által feltárt hiányosságok figyelmeztethették erre a vezetőség legszűkebb körét.

Az SZDP és a pártvállalatok fokozatosan eladósodtak.⁴³

A súlyosbodó helyzeten a pártközpont Gazdasági Hivatala is igyekezett javítani. A GH kompetenciájába létrehozása óta kizárólag a mozgalmi bevételek és kiadások ügyei, a központi apparátus és a helyi szervezetek kiadásainak ellenőrzése, a pénzügyek kezelése, a szakmai szempontok érvényesítése tartozott. Élére 1947. március 6-án új főnököt neveztek ki, dr. Molnár Jenőt, kiváló gazdasági és pénzügyi szakembert, aki az örökölt helyzetről, elődjének szakmai munkájáról és a GH-ban uralkodó viszonyokról már első felmérései alapján a legrosszabb véleményt alakította ki. „Ellenőrzésem a legnagyobb sajnálatomra a legrosszabb benyomást gyakorolta rám, és a látottakból meg kell állapítanom a szervezetlenséget, a rendszertelenséget és az ellenőrzés teljes hiányát” – írta 1947. április 11-i első jelentésében.⁴⁴ Szinte minden területen súlyos hibákra bukkant. Legfontosabb feladatának tekintette a mozgalmi gazdálkodás rendbetételét és szakszerű működtetését, a pénzügyi előírások betartatását.

1947. július 21-én Barcza Sándornak tételesen feltárta a párt kétségbejítő anyagi helyzetét. „Szentimentalizmus nélkül közlöm Veled, hogy

⁴¹ Uo. Az Európa Áruház vizsgálata; A Tolnai Textilgyár státusa. 1948. március.

⁴² Az SZDP pártvállalatait létrehozó, működtető, a bel- és külföldi üzleteket hozó-kötő vállalkozók közül a legtöbben (Gombosi Zoltán, Barcza Sándor és mások) 1950-ben börtönbe kerültek. Lásd KÁDÁR Zsuzsa: A magyarországi szociáldemokrata perek története. *Múltunk*, 1996/2. 3–48.

⁴³ PIL 274. f. 26/4. ó. e. – Kimutatás a pártvállalatok vagyoni helyzetéről, 1948. március 30.

⁴⁴ Uo. 283. f. 40/97. ó. e. Molnár Jenő jelentése, 1947. április 11. („A magyarországi Szociáldemokrata Párt Központi Titkárságának gazdasági osztályain végzett ellenőrző illetőleg az ott szerzett észrevételeimről.”)

nehezemre esik ezeket a számokat közölni, de inkább ma jelentem be, hogy tájékozva légy a párt szükségleteiről.” A számlák összesen 7 098 282 forintra és 62 fillérre rúgtak. Ebből a legnagyobb tételt, az 5 285 878 forintot és 24 fillért a pártvállalatokkal szembeni folyószámla-tartozások alkották. A párt kiadásainak zömét a vállalatoktól befolyt összegek fedezték. A legnagyobb befizetők az Orient, a Gazdasági Takarékszövetkezet és vállalatai voltak.⁴⁵

Kinevezésétől kezdve a pártegyesülés napirendre kerüléséig Molnár nagy erőfeszítéseket tett a maga elé tűzött szakmai-gazdasági célok eléréseért. Némi sikereket is elkönnyelhetett, ám az egy év kevésnek bizonyult a gyökeres fordulat eléréséhez. A kiadásokat nem sikerült radikálisan csökkentenie, a mozgalmi bevételeket pedig nem tudta növelni az igényeknek megfelelően; a szervezetek és a központ gazdálkodásában kialakult anarchikus jelenségeket is csak részben sikerült felszámolnia.

A pártvállalatok felszámolása

1948. február 21-én – Szakasits Árpád és Rákosi Mátyás távollétében, az SZDP vezetőségének kizárásával – az MKP–SZDP összekötő bizottságának ülésén a szociáldemokrata mozgalom sorsát megpecsételő, végleg eldöntő aktusra került sor: *Titkos megállapodást írtak alá a fúzióról*. A kommunisták részéről Farkas Mihály, Gerő Ernő, Kádár János, Révai József, a szociáldemokratáktól Marosán György, Révész Ferenc, Vajda Imre szignálta a hárompontos dokumentumot. Ez többek között kimondta: „A két párt együttműködésére és az egységes munkaspárt megteremtésére [...] az SZDP március 6-i kongresszusa után menetrendet dolgoznak ki.”⁴⁶ Az egyesülést tehát hét ember döntötte el. Az s. k. aláírt hivatalos iratot az MKP-nál helyezték el, az SZDP vezetősége és tagsága nem ismerhette meg.

Erre az aktusra az MKP vezetése már 1947 szeptemberétől készült. És gazdasági téren is akadtak az SZDP jövőjét megpecsételő tervek, javaslatok. Így az MKP indítványozta: vegyék be a kormányprogramba a pártvállalatok felszámolását. Az MKP PB 1947. szeptember 4-én jóváhagyta az új kormányprogramot (a KV szeptember 11-én tudomásul vette). Ez „a demokrácia erkölcsi tisztaságának a biztosítására, tekintet nélkül minden párt- vagy személyi érdekre, rendszabályokat irányzott

⁴⁵ Uo. 40/2. ő. e. és 274. f. 26/41. ő. e. Molnár Jenő levele Barcza Sándornak, 1947. július 21.

⁴⁶ Uo. 7/195. ő. e.

elő”, és többek között azt javasolta, hogy „1947. december 31-ig a politikai pártok és társadalmi szervezetek tulajdonában lévő vagy részvételükkel működő gazdasági vállalatok” szűnjenek meg. „Kivételt csak olyan vállalatok jelenthetnek, amelyeknek közvetlen kapcsolatuk van az illető szervezetek felvilágosító munkájával (újságok, könyv- és folyóirat-kiadás, nyomda stb.).”⁴⁷ A kormányprogram-tervezet „népszerű” radikális változatát – egy kisalakú, nemzeti keretes röpcédulát – az MKP sok ezer példányban terjesztette, sőt a *Szabad Népb*ben szeptember 7-én publikálta is. Ez harcias hangnemben követelte a hároméves terv sikere érdekében a takarékoságot a társadalmi élet minden területén, a termelés racionalizálását, a közéleti tisztességet, tisztaságot és szigort a korrupció minden válfajával szemben, és ennek alárendelten a pártvállalatok felszámolását is.

Az MKP vezetése a dokumentumot hivatalosan szeptember 15-én juttatta el az SZDP vezetőségéhez. Címe: *Az MKP és az SZDP közös kormányprogram-javaslat*. Az SZDP tervezetét végső formában dr. Faraó László és dr. Kemény György állította össze, s ez nem tartalmazta a pártvállalatok megszüntetését. A két dokumentumot az SZDP Politikai Bizottsága még azon a napon megvitatta és úgy döntött, hogy a pártvállalatokat érintő passzust „elvben elfogadja, de javasolja, hogy terminus nélkül kerüljön a kormányprogramba”.⁴⁸

Ezt követően, 1947. szeptember 17-én vitatta meg együtt a két tervezetet az Országos Gazdaságpolitikai Bizottság. Vajda sérelmezte, „hogyan ilyen nagyfontosságú kérdésben, mint a párt kormányprogramja, negligáltak mind a Gazdaságpolitikai Bizottságot, mind a párt Gazdaságpolitikai Osztályát”. Barcza a vitát mégis aktuálisnak tartotta, mert, mint mondta, „nem tettük magunkévá a kommunisták kormányprogramját”, a tárgyalások a gazdasági miniszterek között még folynak. A kommunista javaslatához egyedül Rónai Sándor szólt hozzá: „A magunk részéről nem tartjuk helyesnek a kérdésnek a nyilvánosság előtti tárgyalását, mert ezzel kellemetlen színben tűnhetnénk fel a tömegek előtt. Nem zárkozhatunk el azonban azelől, hogy a kérdést megvizsgáljuk” – mondta. Egy négy tagból (Barcza, Szenczi, Balabán, Vajda) álló

⁴⁷ Uo. 7/108. ó. e. A röpirat szövege így szól: „1947. december 31-ig meg kell szüntetni, és fel kell számolni a politikai pártoknak és társadalmi szervezeteknek – akár nyíltan, akár burkoltan – tulajdonában levő gazdasági vállalataikat.”

⁴⁸ Uo. 283. f. 32/33. ó. e. Kormányprogram. Dátum és aláírás nélkül. Feljegyzés a Szociáldemokrata Párt Politikai Bizottságának határozatairól, a kidolgozás alatt álló kormányprogram kérdéseiben, 1947. szeptember hó 15-én. 1947. szeptember 16. Az 1947. szeptember 15-i ülés jegyzőkönyve ezt a döntést nem tartalmazza, csak a Főtitkárság október 17-i levele utal arra, hogy szeptember 15-én a PB ilyen döntést hozott.

albizottság vizsgálja meg, „hogymelyek azok az intézkedések, amelyek a párt anyagi fenntartását lennének hivatva biztosítani”. Javaslatát elfogadták. A munkáspártok programegyeztető vitáján a szociáldemokraták annyit értek el, hogy a közös munkáspárti kormányprogramból kimaradt a határidőre való utalás.⁴⁹

Az SZDP vezetése látta, hogy nem tudja megakadályozni a pártvállalatok felszámolását. Ezt még nem tekintette a mozgalom megszüntetésére irányuló lépésnek, bár felismerte, hogy igen nehéz helyzetbe hozza az SZDP-t. Az MKP hónapok óta folytatott politikai kampányát tapasztalva nem kételkedhetett abban, hogy a pártvállalatok felszámolása az MKP fúziós céljait szolgálja, a politikai nyomás gazdasági eszköze lehet, hacsak nem sikerül a kieső pénzeket valamiképpen pótolni.

A realista-cinikus Vas Zoltán később, az MKP Politikai Bizottságának 1948. február 26-i ülésén ezt nyíltan meg is fogalmazta. Egyetértve Rákossal, aki idegesen és arrogánsan sürgette, hogy kényszerítsék már rá az egyesülésre az SZDP-t, hogy mielőbb szétverhesse és likvidálhassa, feltette a lakonikus kérdést: „Nem következett el annak ideje, hogy a Szociáldemokrata Párt pénzügyi erőforrásait eldugaszoljuk? Baloldali politikát [értsd ezen a feltétel nélküli, azonnali egyesülést] akkor csinál egy párt, ha nincsen pénze. Ha ezek elsején nem kapnak fizetést, átmennek egy komoly baloldali politikára.”⁵⁰ A pénzforsók „elapasztásának” terve tehát nemcsak következménye, hanem eszköze is volt a fő cél elérésének, a „proletárdiktatúra” bevezetésének és a szociáldemokrata mozgalom radikális felszámolásának.

Az SZDP vezetése és a GH igyekezett felkészülni a pártvállalatok felszámolásával előálló új helyzetre, annál is inkább, mert 1947 végén a pártapparátus költségei havonta még mindig kb. 1 300 000–1 500 000 Ft-ot igényeltek – közölte Molnár a vezetőséggel.⁵¹ A Központi Titkárságnak 391 budapesti, 195 vidéki, 24 SZIM- és 123 hetibéres alkalmazottja volt, összesen 733 fő. A legtöbb pénz a bérekre ment: a fizetésekkel, a szociális terhekkel és adókkal együtt ez havi 850 000 forintba rúgott. A dologi kiadások is növekedtek. A 36 részleg (titkárság, osztály, csoport stb.) 1947. decemberi költségkerete 291 500 forint volt. A legtöbbet az oktatási titkárság vitte el, körülbelül havi 100 000-et, a vidéki pártiskolák 40 000-et; jelentősebb tételként szerepelt továbbra is

⁴⁹ Uo. 32/9. ő. e. Az Országos Gazdaságpolitikai Bizottság 3. ülésének jegyzőkönyve, 1947. szeptember 17.; Az MKP és az SZDP közös kormányprogram-javaslat, 1947. szeptember 28. In: *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944–1948*. Kossuth Könyvkiadó, 1967. 517–520.

⁵⁰ PIL 274. f. 583. ő. e. Az MKP PB 1948. február 26-i ülésének jegyzőkönyve.

⁵¹ Uo. 283. f. 40/2. és 3. ő. e. Molnár Jenő feljegyzése a pártvezetőséghez, 1947. szeptember 19.

a SZIM-titkárság havi 20 000 forintja és a vidéki szervezetek készpénz-támogatására előirányzott havi 20 000.⁵² A fentiekén kívül havonta általános „havi regie”-re 450 000 forintot irányoztak elő.

4. táblázat. Az SZDP vagyonállaga 1947. december végén

Készpénz	238 756,14
Személygépkocsi	1 460 000
Motorkerékpárok	250 000
Irodai berendezés	300 000
Irodai gépek	50 000
Felszerelések	25 000
Pártalkalm. előleg szla.	180 275,19
Átmenő tételek	224 861,72
Összesen:	2 728 893,05

5. táblázat. Tehertételek 1947. december végén

Gazdasági Takarékt Rt.	2 179 926,71
Motorkerékpárok tartozása	246 573,72
Egyéb áruszámlák (nyomda)	65 872,16
Spanyol akcióra	150 383,05
Otthon Alap	1 243 188,92
Összesen:	3 890 942,56

A pártgazdálkodásról készített kimutatás szerint mínusz 1 162 049 51 Ft halmozódott fel (lásd 4. és 5. táblázat); ehhez Molnár, aki a kimutatást készítette, hozzáfűzte: „csak költségvetési tétel, mert valójában, mint adomány, leírásra fog kerülni”. A vezetés nyugodt lehetett, a túlköltekezést rendezhették. A pártvállalatok likvidálásával, a pártbank felszámolásával azonban az SZDP válságos helyzetbe kerülhetett. A pártvezetőség 1948 elején kiadta a jelszót: „*Takarékoskodni kell!*”, és az új évet a kiadások drasztikus lefaragásával kezdte el. A Titkárság (Schiffer Pál) január 2-án bejelentette: „A január havi általános költségvetést a

⁵² Uo. 40/29. ő. e. Költségvetési tételek, 1947. december.

fix tételektől eltekintve minden egyes osztálynál 10%-kal kell mérsékelni. A közlekedési, az OTI-, az irodai és a főtitkársági költségeknél külön további 10%-kal, a kereskedő és kisiparos osztálynál további 40%-kal, a közigazgatási osztálynál, a községi frakciónál további 20%-kal, a nőtitkárságnál, a Pest környéki titkárságnál további 10%-kal kell csökkenteni a kiadásokat. A SZIM költségeinél pedig legmesszebbmenő takarékossgot kell elérni.”⁵³ Több részleg azonnal tiltakozott. A kereskedő és kisiparos osztály vezetője nem vette át az értesítést. „Az osztály tervezett kiadása mindössze 2200 Ft”, amiből már nem tudnak lefaragni – közölte, amit Molnár tudomásul is vett. A takarékosági kampány egyébként valóban súlyosan érintette az osztályokat, csaknem lehetetlenné tette a munkájukat.

A pártvezetőség a „karcsúsítási” intézkedéseket még annak reményében hozta, hogy a pártnak van jövője, még évekig önálló szervezetként működhet tovább, és ezt anyagilag is biztosítani kell. A szigorúbb gazdálkodás azt is célozta, hogy a mozgalmat átállítsák az új helyzetre, amikor már csak magukra számíthatnak. Molnár optimizmusát tükrözte, hogy tervet dolgozott ki az apparátus racionalizálására *Javaslat, amely a párt gazdasági részét a pártkongresszus utáni időkre érinti* címmel. A javaslatot a racionális szervezeti felépítés vázlatrajza egészítette ki. Molnár maximálisan támogatta a pártvezetőség „karcsúsítási” terveit, s az osztályvezetőktől a kiadások további radikális csökkentését követelte. A takarékosági törekvéseket az érintettek most is eléggé durva stílusban utasították vissza.⁵⁴

Nemcsak Molnár bizakodott benne, hogy meg lehet menteni a pártot. Ennek jegyében tartották meg 1948. február 10-én az SZDP országos titkári értekezletét, amelynek fő témája a pártvezetőség hosszabb távú programjának és politikai cselekvési tervének ismertetése és megvitatása volt. Az SZDP vezetősége úgy hitte, hogy ha enged a nyomásnak és valamilyen formában eltávolítja az országos vezetésből az MKP-nak (mindenekelőtt Rákosi Mátyásnak és hangadó társainak) nem tetsző szociáldemokrata politikusokat, akkor ezzel hosszabb távon biztosítja a mozgalom jövőjét, és az SZDP fennmaradhat.

1948. február közepétől ezek az illúziók szertefoszlottak. Az MKP nyomására a „jobboldal” elleni harc az SZDP elleni frontális támadássá szélesedett. Egyértelművé vált, hogy az SZDP nem térhet ki az egyesülés

⁵³ Uo. 10/19. és 40/2. ó. e. A Főtitkárság (Schiffer Pál) levele a Gazdasági Hivatalhoz, 1948. január 2.

⁵⁴ Uo. 274. f. 26/41. ó. e. Molnár Jenő javaslata és vázlata, 1948. január 27.; uo. 283. f. 10/19. ó. e. Molnár Jenő 1948. január 24-i feljegyzése.; uo. 40/2. ó. e.

elől. Ebben a folyamatban a *pártgazdálkodás* – azaz a *párt anyagi alapjainak megszüntetése* – része és eszköze lett az egész szervezet és a mozgalom felszámolásának. Az egyesülést kimondó XXXVI. kongresszus (március 6–8.) után két és fél hónap alatt az SZDP-t „szőröstül-bőröstül felfalták”, kivonták a forgalomból. Ezt egy ilyen óriási szervezettel csakis a legdrasztikusabb, mondhatni embertelen módon eljárva lehetett megtenni.

Az alaphangot Rákosi a Politikai Bizottság február 26-i ülésén adta meg, most már nem titkolva igazi céljait és törekvéseit. Saját vezetőivel is olykor vitatkozva kitartott amellett, hogy az SZDP-vel nem egyesülni kell, hanem meg kell semmisíteni. „Úgy kell őket likvidálni, hogy ne lehessen SZDP-t alakítani, ne kezdhessék újra a zsarolást, a demagógiát.” Az MKP PB március 9-én fogadta el a március 4-i keltezésű dokumentumokat, amelyek az SZDP „likvidálásának” menetrendjét tartalmazták, és amelyeket a márciusi kongresszus után kívántak az új vezetés elé terjeszteni.

Március 10-én, a két párt *paritásos Politikai Bizottságának* utolsó ülésén kellett volna megvitatni az egyesülés módozatait és az új párt programját. Az SZDP erre még a kongresszus előtt kísérletet tett, de ezt Rákosi durván elutasította. Március 10-én, fölényének teljes tudatában, még egyértelműbbé tette, hogy nem kíváncsi Szakasitsék véleményére. Az első felszólalót, Schiffer Pált durván félbeszakítva átvette a tárgyalás irányítását, és támadásba ment át: kifogásolta, hogy a „jobboldaliak az SZDP vagyonát széthordják”, és „általában mind nagyobb deficitet akarnak csinálni”. (Állítását tényekkel nem támasztotta alá.) A kínos jelenet után az MKP javaslatára létrehozták az egyesülést lebonyolító közös központi testületeket: a közös politikai, szervező és közgazdasági bizottságot, egyharmad SZDP–kétharmad MKP összetételben.⁵⁵ Emellett a mozgalom egy-egy szűkebb területének felszámolását a közös albizottságok (például közös sajtóbizottság) készítették elő és hajtották végre.

Az SZDP-nek és gazdálkodásának felszámolásában domináns szerepet játszott Rákosi, Farkas Mihály, Vas Zoltán, továbbá a döntést hozó vezető testületeknek bedolgozó MKP apparátusi osztályok. Az itt megfogalmazott elképzelések, programok kerültek a közös bizottságokhoz, ahol a többségben lévő MKP-tagok változtatás nélkül emelték határozattá és hajtották végre őket. Az SZDP új összetételű vezetőtestületei fennmaradtak az egyesülésig, de szerepük formális volt.

Bonyolította a helyzetet, hogy az SZDP választott vezetői és szervei helyett de facto egy szűk csoport (Gombosi Zoltán, Órley Pál, Révész

⁵⁵ Uo. 10/193. ó. e. Az 1948. március 10-i, utolsó paritásos összekötő bizottsági ülés jegyzőkönyve.

Ferenc, Marosán György, Justus Pál, Horváth Zoltán, Szurdi István, Barcza Sándor, Szenczi Sándor, Vajda Imre) intézkedett, döntött minden kérdésben. Ez a pár ember állandó és közvetlen kapcsolatban állt a kommunista partnerekkel, míg Szakasits Árpádot gyakorlatilag félreállították, mert az MKP vezetői (baráti körével együtt) már régen ingadozónak, megbízhatatlannak tartották.

A pártvállalatok felszámolásában döntő szerepet játszott a paritásos Politikai Bizottság március 10-i utolsó ülésén létrehozott közös *Gazdasági Egység Bizottság* (GEB), amelynek tagja lett az SZDP részéről Barcza Sándor és Szenczi Sándor, az MKP részéről Sebes Sándor (az MKP Gazdasági Osztályának vezetője), Lantos Dezső és dr. Oblath György.⁵⁶ Ez készítette elő és hajtatta végre a gazdálkodás különböző szektorainak, a vállalatnak és a mozgalminak a felszámolását. Nem tudunk arról, hogy az SZDP vezetésének voltak-e konkrét elképzelései az egyesülésre, önmaga felszámolására. Az MKP arra törekedett, hogy a lehető leghamarabb szüntessék meg a pártvállalatokat, s ezzel semmisítsék meg az SZDP anyagi bázisát.

Az MKP gazdasági osztálya két elaborátumot dolgozott ki és terjesztett a GEB ülése elé. Az egyik dokumentum, amelyet Sebes terjesztett elő *Pártunk illetve az egyesült munkáspárt, valamint a koalíciós partnereink anyagi bázisának új alapokon való megteremtése* címmel, a koalíciós pártok vállalataival foglalkozott, és az SZDP vállalatait csak érintette.⁵⁷ A javaslat lényege: a pártvállalatok felszámolása után a koalíciós pártok szervezeteit központi forrásból kell finanszírozni. Az SZDP-t érintve kifejtette: „A munkáspártok egyesülése felveti a két párt *gazdasági* apparátusának egyesülését, amely szükségszerűen együtt kell hogy járjon a szociáldemokrata vállalatok likvidálásával.” Az SZDP havi költségvetése körülbelül 1 300 000 forint, amit „eddig a tagdíjbevételeken kívül vállalataik jövedelméből, valamint a Gazdasági Takarékpénztár által folyósított kölcsönből fedeztek”. Az államosítások és a külkereskedelem területén is egyre jobban érvényesülő állami korlátozások „minden párt esetében a bevételek csökkenését vonták maguk után”, ezért a továbbiakban az SZDP sem kaphatja meg a megszokott, egymillión felüli összegeket.

Javaslatai a következők voltak: *a)* A pártok kereskedelmi tevékenységét tiltsák meg; nem lehetnek a tulajdonukban kereskedelmi vállalatok vagy ipari üzemek. *Kivételek* csak a nyomdák, az újságok, a könyvkiadó

⁵⁶ Uo. 274. f. 26/40. ó. e. Feljegyzés a GEB alakuló üléséről és határozatairól.

⁵⁷ Uo. 26/7. ó. e. Az MKP Gazdasági Osztályának javaslata, készítette Sebes Sándor, 1948. március 10.; A GEB március 16-i ülése. (Uo.)

vállalatok és a könyvüzletek. *b)* A felszámolandó vállalatok egy részét államosítani kell, a többieket megszüntetni. *c)* A Kelet-európai Kereskedelmi Rt.-be – mint állami vállalatba – kell beolvasztani a többi párt hasonló vállalatait. *d)* A Kelet-európai Rt., hasonlóan a Külforgalmi Rt.-hez, monopóliumot kapott azoknak az áruknak az importjára és exportjára, amelyekre eddig is specializálta magát (fa és papír, vegyi cikkek, ásványolaj, fém). *e)* A Kelet-európai Kereskedelmi Rt. hasznából finanszírozza az állam a Nemzeti Függetlenségi Frontot (Népfront), azaz a megmaradó pártokat havonta. A statisztikai adatok alapján a Kelet-európai Rt. hasznát „45–50 millióra tehetjük évente”, amennyiben „az említett árucikkekre monopóliumot kapnak” – mondta Sebes. „Az egyesült munkáspártok rendelkezésére állnak a fenti haszonból eredő bevételek, valamint a nyomdák, újságok és a könyvkiadás jövedelme, ami előreláthatólag ebben az évben már számottevő bevételt fog jelenteni” – közölte. Az MKP PB által jóváhagyott javaslatok végrehajtását ekkor már semmi sem akadályozhatta meg.

Az SZDP-nek és vállalatainak likvidálását *A Gazdasági Egység Bizottság munkaterve a két párt egyesülésének előkészítésével kapcsolatban* című másik előterjesztés részletezte.⁵⁸ A dokumentumot Sebes Sándor a GEB március 20-i ülésén ismertette. Alapelveként hangoztatta, hogy a gazdálkodás két területét: a mozgalmat és a vállalatit egymástól elválasztva kell kezelni, és ezzel az SZDP vezetői is egyetértettek. Szenczi Sándor és Barcza Sándor helyenként módosítani próbálták a javaslatot, nem sok eredménnyel.⁵⁹

Az előterjesztés arra kötelezte az SZDP-t, hogy – az MKP-szervezetek és az egységbizottságok ellenőrzése alatt – leltározassa ingó vagyonát és „különös tekintettel” a tartozásokra április 15-ig mérje fel vagyoni helyzetét. Az MKP elutasította a szociáldemokraták kérelmét, hogy vizsonosság alapján ugyanezt végezzék el az MKP szervezeteinél is. Csak azt mérték fel, hogy melyik *párthelyiség* felel meg jobban az MDP-nek, a felszabaduló helyiségek hasznosítására pedig javaslatot kellett tenniük, előnyben részesítve a szakszervezeti és tömegszervezeti igényeket. A lakáshivatal addig nem utalhatta ki a felesleget, amíg a felettes szervek nem döntöttek hasznosításáról. A GEB felszámolási ütemterve szem előtt tartotta az üzem jellegét és a felszámolás módját. Az SZDP vállalatait *négy csoportba* osztotta.

⁵⁸ Uo. 1948. március 19.

⁵⁹ Uo. Reflexiók az MKP Gazdasági Osztályának munkatervére a két munkáspárt egyesülésének előkészítésével kapcsolatban. Szenczi Sándor aláírásával, dátum nélkül. (1948. március 19.)

Az *első csoportba* az Orient Filmipari Rt. került, amelyet az MKP vezetett MAFIRT-ba kellett beolvasztani. Vita volt arról, hogy ezt az államosítás előtt vagy utána tegyék-e meg. A kommunisták sürgették a beolvasztást, már április elejéig be akarták fejezni, hogy mielőbb megszüntethessék a „káros konkurenciát” – olvasható a Farkas Mihálynak készült feljegyzésben.⁶⁰

Keleti Márton és az SZDP vezetősége határozott ellenállást tanúsított az MKP terveivel szemben, mert az Orient havonta 200 000 forintot juttatott az SZDP-nek. A kommunisták felajánlották, hogy a két vállalat egyesítése után a MAFIRT folyósítja ezt az összeget. A szociáldemokraták azonban bizalmatlanok voltak, s elleneztek a gyors beolvasztást. A GEB megszorító intézkedéseket hozott, április 1-jén az Orient költségvetését „sürgősen” csökkentette, utasította, hogy a MAFIRT-tal „a jövőben a legszorosabban” működjön együtt, a filmvállalatok üzemvezetőit egymással felcserélték, a vidéki SZDP-szervezeteknek járó 3%-os visszatérítést a helyi egységbizottságok rendelkezése alá vonták, az Orient vidéki mozijait a MAFIRT ellenőrizte, Keleti mellé pedig a MAFIRT egy emberét delegálták.⁶¹

Az egybeolvasztást egy speciális probléma is késleltette. Keleti Márton ugyanis – Szenczi, Szakasits és Schiffer hozzájárulásával – az Orient filmkölcsonzó osztálya keretében egy amerikai filmmel közös társaságot alapított amerikai filmek magyarországi behozatalára. A haszon 60%-a az amerikaiaké, 40%-a az Orientet illette, a költségek fordított arányban oszlottak meg. A megállapodás alapján 35 filmet hoztak be, ezeket az Orientnél tárolták, de nem váltak tulajdonává, így azok az egyesüléssel az amerikai-magyar társaságé maradtak, nem kerülhettek a MAFIRT-hoz. Gombosi Zoltán ebben a „bizalmas ügyben” felkereste Sebest, az MKP GH felelősét, és Keleti háta mögött előadta neki: „egy nagy disznóságra jöttek rá”. A sima filmforgalmazási ügyből tehát politikai bűnügyet kovácsolt, mondván: „ezt a disznóságot” (ami egyébként legális és nem titkos szerződés volt) még az Orient beolvasztása előtt kell elintézni. Marosán megbízása alapján Gombosi tárgyalt a Magyarországon tartózkodó amerikai képviselővel, aki nem akart szerződést bontani és azzal fenyegetőzött, hogy azt a követségén helyezi el. Hosszas alkudozás és „zsarolás árán sikerült” Gombosinak 100 000 forint lefizetése fejében semmissé tenni a szerződést. A 100 000 forintot Marosán kölcsön vette valahonnan, s

⁶⁰ Uo. 26/42. ó. e. Feljegyzés Farkas elvtárs részére az Orient-ügyben, 1948. május 25.

⁶¹ Uo. 283. f. 40/86. ó. e. Kivonat az április 1-jén megtartott Gazdasági Egységbizottsági értekezlet feljegyzéséről. Dátum és aláírás nélkül.

visszafizetéséhez Farkas Mihály, azaz az MKP közreműködését kérte. Ez megtörtént: az összeget a MAFIRT, Farkas beleegyezésével, május 22-én, csekk formájában Gomboshoz eljuttatta. A MAFIRT egyébként nagyon jól járt, mert az átadott filmek másfél millió forintot értek.⁶²

Az üzlet ürügyén az MKP a *Szabadságban* már március elején rágal-mazó sajtókampányt indított az Orient és vezetője ellen. Keleti Márton ez mélységesen felháborította és tiltakozott Marosánnál. Mint írta, éveken át a pártvezetőség teljes megelégedésére végezte munkáját, vezette az Orientet. „Igazán rosszindulatú, tudatlan [...] a támadás, amely az Orient Filmipari Rt.-t mint a MOPEX nevű amerikai vállalat barátját jelölte meg. Hajlandó vagyok bármikor zsűri elé állítani [állni], hogy a MAFIRT sokkal több MOPEX-filmet tűzött műsorára, mint mi, és az ő összeköttetésük és a MAFIRT összeköttetése a MOPEX-szel legalább olyan arányú, mint az Orienté.” A kommunisták magatartását Keleti különösen azért nehezményezte, mert „Én az MKP-val szemben mindig baráti módon viselkedtem, és már akkor szolgáltam az együttműködést, amikor ez még nem volt sikk”. Rosszindulatúnak minősítette a személye és az Orient ellen irányuló támadást, mondván: „ez mind azért történik, hogy a jövőben az együttműködés során én ne foglalhassam el az engem megillető szerepet a magyar filméletben”. Kérte Marosánt, hogy „az igazság nevében” állíttassa le a készülő támadásokat, valamint biztosítsa a filmhivatal szerveiben, az esetleges filmvállalatnál az ő és tisztességes szocialista elvtársai pozícióit.⁶³

Keleti Mártonon azonban ez nem segített, sőt további méltánytalanságok érték. A MAFIRT vezérigazgatója, majd az Országos Filmhivatal elnöke, Angyal György, Keleti szavaival, őt „rútul becsapta”. Az egyesítő tárgyalások során Angyal azt közölte vele, hogy „az állami filmgyártás vezetőjének van kiszemelve”. Ezzel szemben „az állami filmgyártás vezetői” állását Hont Ferencnek adta, aki „életében filmműteremben nem volt, filmet soha nem csinált, és a szakemberségtől még igen messze van” – panaszkolta Keleti Marosánnak. Kérte: „Ha azt akarja, hogy vele tovább menjen az egységes Munkáspártba, ezt a sérelmet orvosolja.” Más sérelmek is érték, Angyal visszautasította a filmtervét.⁶⁴ A GEB nem akceptálta, hogy Keleti Márton „maximális segítőkészséget tanúsított korábban és most is”, nem állította le az ellene indított támadá-

⁶² Uo. 274. f. 26/40., 26/42. ó. e. Feljegyzés Farkas elvtárs részére az Orient-ügyben, 1948. május 25.

⁶³ Uo. 283. f. 10/360. ó. e. Keleti Márton: Feljegyzés Marosán György elvtárs részére. 1948. március 2.

⁶⁴ Uo. Keleti Márton levele Marosánhoz, 1948. április 15.; Angyal György, Országos Filmhivatal elnökének levele az Orienthez, 1948. április 14.

sokat, és úgy döntött, hogy a filmipari részvénytársaságok fúziója után az új szervezetnél, a Filmipari Igazgatóságnál állítja munkába.

Az Orient és a MAFIRT fúzióját, amelyet jogilag már áprilisban előkészítettek, a GEB döntése alapján május 10-ig kellett végrehajtani. A javaslatot az SZDP azzal a kikötéssel támogatta, hogy az Orient a két párt egyesüléséig havi 200 000 forintot folyósítson a Szociáldemokrata Párt központi Gazdasági Hivatalának. Az Orient betartotta a megállapodást: április 26-án, május 4-én, 10-én, 18-án, június 3-án 50 000–50 000 forintot utalt át a GH-nak. Emellett Sebes és Barcza engedélyével április 24-től az Ásványolaj Vállalat és a Dunavölgyi Ásványolaj Kereskedelmi Rt. folyószámlájáról 100 000–100 000 Ft-ot, április 30-án 350 000 Ft-ot emeltek le a GEB engedélyével az SZDP GH kérésére.⁶⁵

Az Orient május 10-én beolvadt a MAFIRT-ba, ezután ennek kellett folyósítania a havi 200 000 forintot az SZDP központ költségeinek fedezésére.⁶⁶ Csakhogy az egybeolvadás után a MAFIRT általában késve vagy csökkentve fedezte a Molnár által tételesen kimutatott igényeket. Felülbírált a kiadásokat, s csak a szerinte jogos szükségleteket elégítette ki, hogy gyorsítsa az SZDP felszámolását. A késedelmes átutalások, a csökkentések súlyos gondokat okoztak Molnárnak. „Kétségbe vagyok esve, hogy a személyzeti fizetéseket és felmondási időt kifizetni nem tudom” – írta Barcza Sándornak május 31-én. Május 24-i pénzkérő levelében közölte, hogy a kért összegből 160 000 forintot levontak, és felkérte a címzettet: kövessen el mindent, hogy „a házban, amely amúgy is olyan, mint a felbolygatott hangyaboly, legalább ezen a vonalon a rendet fenntartani tudjam”.⁶⁷ A MAFIRT eljárása ellen az SZDP Gazdasági Hivatala nem sok sikerrel tiltakozott.

A Hunnia Filmkölcsonzó és Filmgyár, amely az Orient Rt. (Keleti Márton) égisze alatt működött, egy ideig még önálló maradt, de nem szociáldemokrata vezetéssel.

A *második csoportba* a kereskedelmi vállalatok kerültek: a Dunavölgyi Ásványolajtermékek Behozatali és Kiviteli Kft., a Dunavölgyi Ásványolaj Rt., a Szén- és Olaj Rt. és az Autó és Autóalkatrész-árusító Rt. A vállalatokhoz ellenőroket küldtek, hogy a tőkésék „a tőkét ne vonhassák ki”. A vállalatok státusának megállapítása, az SZDP és a tőkéstársak érdekeltségeinek tisztázása után a vállalatokat a Gazdasági Takaréék ér-

⁶⁵ Uo. 40/86., 40/81. és 40/82. ő. e. Gombosi Zoltán feljegyzése Marosán Györgynek, 1948. április 26.; uo. 274. f. 26/42. ő. e. Molnár Jenő igazolásai a pénzfelvételekről.

⁶⁶ Uo. 283. f. 40/86. ő. e. Gombosi Zoltán feljegyzése Marosán Györgynek, 1948. április 26.

⁶⁷ Uo. 40/2. ő. e. Molnár Jenő levele Barcza Sándornak, 1948. május 31.

dekkörébe vonták és felszámolták. Az Autó és Autóalkatrész-árúsító Rt. és a Dunavölgyi Ásványolaj Rt. ügyének rendezése az egyesülés utáni időre húzódott át, mert az SZDP csak 50%-os érdekeltséggel bírt, és Neszlényi Bélával, a tulajdonostárssal nehezen jött létre a megállapodás. Akceptálni kellett a követeléseit, mert Neszlényi vállalatai finanszírozták a „fuzionistákat”, egy titkos pénzalapon át, tehát Marosánékat anyagilag támogatták. Az egyesülés elhatározásakor, mint arról Barcza a pártvezetést informálta, az egységbizottság rátette a kezét a vállalat készpénzvagyonára, és körülbelül 900 000 forintot kivont, hogy fedezhesse az SZDP folyó kiadásait. Sebes és Barcza aláírására ezt „a bank közvetlenül az SZDP-nek fizette ki”. Az összeg egy részére azonban a társtulajdonos is igényt tartott. A vállalatok felszámolása tehát esetenként „a zavaros üzleti elszámolások miatt is húzódott”. Neszlényi Bélának a Szén- és Olajipari Rt.-nél is 50%-os érdekeltsége volt, s erről csak bizonyos jóvátétel ellenében mondott le. 1948. július 29-én a megállapodás létrejött, de újabb problémák miatt csak szeptemberben írták alá, s ezzel rendezték a vele szembeni tartozásokat.⁶⁸

A *harmadik csoportba* az Európa Behozatali és Kiviteli Fogyasztási Szövetkezet és Áruház került. A GEB úgy döntött, hogy az áruházi részt március 31-ig a VAFOSZ-ba olvasztják, míg a többi osztályt megszüntetik, ami meg is történt. A fölöslegessé vált alkalmazottaknak hat hétre, illetve három hónapra felmondtak, s a felmondási időt kifizették. Az Európa Áruháznál tapasztalt zavaros üzleti tevékenység miatt vezetője, Dévai János ellen 1948. február elején bejelentést tettek Marosánnak. Az Európa Szövetkezet felszámolását azonban akadályozta az, hogy ide „beiktatták a magánszektor, a tulajdonjogra vonatkozólag még nincsenek biztos adatok, azonban valószínű, hogy mindkét vállalat végeredményben a magánszektor tulajdonát képezi”. Ez bonyolította a felszámolást, hiszen a magántőkésekkel szerződéseket kötöttek. Némelyik 1950. december 31-ig nem volt felmondható, vagyis addig a „tőkéseknek” „a pénzüket a vállalkozásban bent kell hagyniuk”. Ha azonnal ki akarják venni, felajánlják nekik a 40%-át, esetleg 50%-ig mehetnek el. Ugyanakkor ellenőrök vigyázták, hogy a tőkét ne vonhassák ki.⁶⁹

Az Európa Behozatali és Kiviteli Fogyasztási Szövetkezet 1948. április 19-én igazgatósági ülést tartott, amelyen Barcza Sándor bejelentette:

⁶⁸ Uo. 274. f. 26/42. ő. e. Feljegyzés, 1948. szeptember 15. Részben készpénzzel, részben négy értékes kocsi-val törlesztették a kötelezettségeket.

⁶⁹ Uo. 283. f. 10/23. ő. e. Aláírás nélküli jelentés, 1948. február 20.; uo. 274. f. 26/42. ő. e. Európa Áruház felszámolása. II. sz. jelentés, 1948. március 30.

„A Munkáspárt Gazdasági Egységbizottsága elhatározta az Európa Szövetkezet felszámolását.” A felszámolás ürügye, „jogi” indoka az volt, hogy az Európa nem felel meg a szövetkezeti törvénynek, mert *álszövetkezet*, ezért a választott bíróság úgy határozott, hogy „a szövetkezetet fel kell oszlatni”. A szociáldemokraták ezt megvétózták, mondván, szerintük akkor a VAFOSZ is álszövetkezet, amelybe beolvasztották az Európa szövetkezetet. A felszámolást négytagú bizottság (az Európa igazgatósága részéről Barcza Sándor és Falus Ferenc, az egységbizottságot két delegált képviselte, egyikük Székely Andor volt) végezte. A szövetkezetnél megkezdődött és pár héten belül befejeződött a felszámolási procedúra. Szenczi remélte, hogy a „végleges státus tisztázni fogja a függő kérdéseket”.⁷⁰ Nem alaptalanul aggódott, mert az Európa Szövetkezetnél és Áruháznál az ellenőrök sok szabálytalanságot tártak fel, amelyeket valóban tisztázni kellett.

A *negyedik csoportba* a Gazdasági Takarékpénztár és Hitelintézet Rt. került. A GEB határozata értelmében az eddig nem érintett pártvállalatokat – az Általános Kereskedelmi és Ipari Rt.-t (AKIRT), a Festék- és Vegyipari Rt.-t, a Lichtmann Cipőgyárat, az Óragyárat, a Prémunió Kft.-t, a Kistarcsai Fésűsfonógyárat bérlő Kft.-t – a státus elkészítése után a Gazdasági Takarékkörébe kellett vonni, és ezzel egyidejűleg kimondani felszámolásukat. A szigorú előírás szerint ezt a lehető legkisebb veszteséggel és a lehető legnagyobb nyereséggel kellett megoldani, a folyó üzleteket ebből a szempontból rendezni. A felszámolás lebonyolítására a Gazdasági Takarékkörébe és Kereskedelmi Bankot kérték, amit azal a feltétellel vállalt, hogy a kereskedelmi vállalatoknál még folyamatban levő ügyeket a Kelet-európai Rt. rendezzi.⁷¹ A Gazdasági Takarékkört április 3-ig (ezt később május 10-re módosították) be kellett olvasztani a Kereskedelmi Bankba. A GEB úgy határozott, hogy a GT-nél, a pártvállalatoknál és a Népszava Könyvkiadó és Könyvkereskedő Rt.-nél dolgozó 436 fő zömét el kell bocsátani.

A Gazdasági Takarékkör a közel másfél éves működése alatt komoly bankká nőtte ki magát: archívumi adatai hiányosak, olykor ellentmondóak, de annyi kétségtelen, hogy az SZDP bankja sikeresen működött. Nyitó mér-

⁷⁰ MOL Z 89–63. t.

⁷¹ MOL Z 89–61. t. A Gazdasági Főtanács határozata a Gazdasági Takarékkör és Hitelintézet felszámolása tárgyában, 1948. május 13. A fennálló kezességek még 1948. június 10-én is 1 239 125,52 forintot tettek ki. P.L. 283. f. 5/6. ó. e. A Közös SZB ülés jegyzőkönyve, 1948. április 5. – A Lichtmann Cipőgyárat nem számolták fel, hanem államosították. Kapacitása havi 8000 pár cipő volt. Az Anyag- és Árhivatal megrendelésére havi 5000 pár típuscipőt kezdett gyártani 5%-os haszonkulccsal. A munkáslétszám 65–70, a havi munkabértömeg 40 000 forint. Uo. 274. f. 26/41. ó. e.

lege 1947. január 1-jén 1 089 728,51 forintos vagyont mutatott ki, a december 31-i nyersmérleg pedig 26 528 322,92 forintot. 1948 elejétől azonban az eredmény havonta csökkent. A január 31-i főkönyvi nyersmérleg szerint 21 505 001,33, ám a március 31-i már csak 17 913 985,75 forint volt. Ugyanezek az összegek a követel rovatban is szerepeltek. A kétes (be nem hajtható!) követelések között az SZDP „rovásán” 1948. március 15-én 3 880 238 forint szerepelt. Egy későbbi vizsgálat szerint viszont a Gazdasági Takaréknak 1947 decemberében már csődben volt.⁷²

Az államosítások és a korai egyesítések az SZDP-t tetemes aktíváktól fosztották meg. Vajda számításai szerint a következő károk érték: az Európa Áruháznál a berendezésre, az épület rendbe hozására fordított 800 000 forintot nem számolhatták el, mert a VAFOSZ ingyen kapta meg az egészet; az ellenérték nélküli beolvasztás egyébként a párt egész státusát 2 000 000–2 300 000 forinttal gyengítette. Az Orientnél körülbelül másfél millió volt a veszteség (filmek és felszerelés).

A Gazdasági Takaréknak érdekeltségeinek betétei (12 betétet véve alapul) 1948. február 29. és március 31. között 3 755 790 forintról 2 725 921-re csökkentek. A likvidáció súlyos pénzügyi következményeiről Barcza Sándor, a GEB tagja informálta Vajda Imrét, aki erről április 6-i feljegyzésében beszámolt Marosánnak. A Gazdasági Takaréknak likvidálása, írta, abban az esetben, ha az összes vállalati aktívát beviszik a Gazdasági Takaréknak, „kb. 3 millió forint kieséssel fog zárulni”. Ez ügyben Vajda Vas Zoltánnal is tárgyalt, aki megígérte: „Segít a likvidáció legsimább lebonyolításában, és mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy az zökkenésmentesen történjék, és hogy ebből kifolyólag a pártra semmilyen morális kár ne származzék.” Ha anyagilag közbe kell lépni, „úgy Vass [sic!] elvtárs utasítani fogja a Kereskedelmi Bankot, hogy ez megtörténjék”.

A Gazdasági Takaréknak zavartalan felszámolása érdekében a Gazdasági Főtanács engedélyezte, hogy a Magyar Nemzeti Bank egyelőre kétmillió forintos hitelkeretet nyújtson a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak (PMKB). Ezt a Hitelvéleményező Tanács szükség esetén felemelhette legföljebb hétmillióra, de a PMKB a pénzt „csakis a múlhatatlanul szükség mértékben” vehette igénybe.⁷³ A Gazdasági Takaréknak a párt és

⁷² MOL Z 89–20. cs. 76. t. Mérlegek 1947–1948.; Székely Andor (Állami Áruházak Rt. igazgatóságának vezetője) „Feljegyzése Sebes Sándor elvtárs részére”, 1949. január 25. Egy 35 000 Ft-os váltóügy kapcsán írt vélemény.

⁷³ PIL 274. f. 26/42. ó. e. 1948. április. Megállapodás a Gazdasági Takaréknak felszámolása ügyében a GF főtitkára, a pénzügyminiszter, a Magyar Nemzeti Bank és a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank között. (Feljegyzés aláírás és pontos dátum nélkül.)

a pártvállalatok vagyoni helyzete (14 betétest véve alapul) 1948. március 30-án a következő volt: folyószámla-tartozás 12 989 633 forint, obligo (tartozás, kötelezettség) 2 030 900 forint, az elfogadott „követel” folyószámla 3 292 194 forint.

A pártvállalatok zömét májusig a Gazdasági Takarékbba beolvasztották és felszámolták. Egy-két vegyesvállalatnál akadt gond, általában a „tőkés” partnerek követelése, illetve a külsőkkel kötött szerződések miatt. Így ezek ügye már csak az MDP megalakulása után zárult le. Mint láttuk, az Autó- és Autóalkatrész-árúsító Rt. és a Szén- és Olajipari Rt. esetében később jött létre a megállapodás Neszlényi Béla igényei folytán. A Dunavölgyi Ásványolaj Kft. ügye is „hosszú ideig húzódott a zavaros üzleti elszámolások miatt is”.⁷⁴

A Gazdasági Takaréknak 1948. április 9-én rendkívüli közgyűlést tartott. „A változott körülményekre való tekintettel” az elnöklő Szenczi javasolta: „a közgyűlés mondja ki a társaság felszámolását”, ami megtörtént. A testület úgy határozott, hogy a Pénzüntézeti Központot kéri fel a felszámolás lebonyolítására, s ha ezt nem vállalja, akkor „most rendeljen ki felszámolókat” Barcza Sándor, Szenczi Sándor (ügyvezető elnök) és Rejtő Imre (cégvezető, osztályvezető) személyében. A pénzügyminisztérium április 20-án „utólagos felmentést” adott „a közgyűlési tilalom alól”,⁷⁵ és ezzel hivatalosan is tudomásul vették a Gazdasági Takaréknak megszűnését. A pénzüntézetet végül is – több variáció után – a Kereskedelmi Bank számolta fel.

Ezzel az SZDP gazdálkodásának „külső” vállalati szférája – leszámítva a néhány elhúzódó ügyet – 1948 júniusára eltűnt.

A mozgalmi vállalatok felszámolása

A hagyományos mozgalmi bevételi források, a tagságtól különböző módon szerzett bevételek a párttal együtt szűntek meg. Eltűnt a tagság – kiapadtak a mozgalmi források is. Az úgynevezett mozgalmi vállalatoknak és a párt ingó és ingatlan vagyonának a felszámolása pedig hasonló módon történt, mint az ipari és a kereskedelmi vállalatoké. Minderől Vajda Imre március 16-án tárgyalt Vas Zoltánnal. Megállapodott vele abban, hogy felméri a párt ingó és ingatlan vagyonát és felszámolják; megtervezik az egyesüléssel járó kiadásokat; feltárják és kiegyenlí-

⁷⁴ Uo. 26/42. 6. e. A közös Likvidációs Bizottság ülésének jegyzőkönyve, 1948. július 5.; Feljegyzés. 1948. szeptember 15.

⁷⁵ MOL Z 89–61. t. 10. cs. A Gazdasági Takaréknak és Hitelintézet közgyűlésének jegyzőkönyve, 1948. április 9.

tik az adósságokat; rendezik a pártvagyonot stb.

A pártlapokat, a könyv- és lapkiadókat és nyomdákat az MKP nem sorolta ugyan a pártvállalatok közé, de ez nem jelentette azt, hogy megmaradnak és önállóan tovább működnek. Az egyesüléssel részben megszűntek, részben beolvadtak az MKP valamelyik lapjába, könyv- és lapkiadó-jába, nyomdájába. A végrehajtás azonban nem ment zökkenőmentesen, több esetben a vezetők ellenálltak.

A lapokról első szinten a közös sajtóbizottság döntött. Az utolsó szót a közös SZB, illetve a közös PB mondta ki, de többnyire az alsóbb szervek javaslatai alapján. Az MKP/MDP ezektől a szociáldemokrata eszméiségű, tradíciójú műhelyektől meg akart szabadulni, ennyi szerkesztőre, lapra stb. nem tartott igényt. A kérdés csak az volt, hogy melyiket szüntetik meg, illetve olvasztják be az MKP valamelyik hasonló intézményébe, dolgozói közül kiket vesznek át, helyeznek el valahová vagy eresztenek szélnek. A folyamat áthúzódott az 1948 utáni időkre.

Ez a felszámolás is a státus felmérésével kezdődött. E szerint 1948. február 1-én 11 napilapja, 27 helyi lapja, 9 egyéb kiadványa volt az SZDP-nek. 1947-ben a központi pártlapok közül a *Világosság* és az *Új Hírek* 2 448 000 forint nyereséget termelt, míg a *Népszava*, a *Kossuth Népe* és a *Kortárs* 2 170 750 veszteséget. Az öt lap együtt azonban még így is 277 250 forint nyereséget hozott. A vidéki lapok zöme szintén veszteséges volt. 1948 márciusára pedig szinte mind eladósodott, összertartozásuk 761 728 forintra rúgott.⁷⁶

A hatalmas összeget különböző módon csökkentették. Több helyi adósságot menet közben rendeztek, a *Dunántúli Népszava* 28 000 forint adósságát például az MKP helyi vezetése és lapja, a *Dunántúli Napló* fedezte. Több lap (például a *Nyírség*, a *Somogyi Világosság*, a *Felvidéki Népszava*, a *Tiszántúli Népszava*, a *Zalai Világosság*, a *Békésmegye* és a *Félegyházi Újság*) esetében egyezkedni lehetett a kiadóhivatal vezetőjével. Az OTI-járulékot és az adót azonban maradéktalanul ki kellett egyenlíteni. Némely tételről azt írták, hogy „figyelmén kívül hagyható” (így az *Új Vasvármegye* nyomdai tartozásáról), vagy „méltányos lenne részben fizetni” (a *Felvidéki Népszava* esetében). A „Feltétlenül kifizetendő” rubrikában mindössze 343 840 forint szerepelt. Ha számításba vesszük, hogy az adót és a járulékot (240 235 forint) meg kellett fizetni, nem tudni, hogy a fennmaradó 103 605 forintba milyen tételek fértek bele, és mi volt az, amit az egyesülés számlájára írva nem térítettek meg.⁷⁷

⁷⁶ PIL 283. f. 40/82. ő. e.

⁷⁷ Uo. 274. f. 26/42. ő. e.

A Népszava Kiadóhivatal státusának „rendezése” elhúzódott, mert vezetője nem akarta a *Világosság*, a *Kossuth Népe*, az *Új hírek*, a *Kortárs* dokumentációját átadni – közölte a Szikra Irodalmi és Lapkiadó Vállalat igazgatója az MDP Gazdasági Osztályának vezetőjével, Sebesel 1948. július 12-én. A könyvkiadót végül is beolvasztották az MKP Szikra Könyvkiadó Vállalatába.

A Népszava Világosság Kft. július 20-án közgyűlést tartott. Az ellenőrök szerint „ügyvitele zavaros”. A céget a Szikra Rt. július 21-én vette át tetemes kötelezettségekkel. A tartozások (adó és egyebek) 1 382 600 forintot tettek ki (a tartozás teljes összege 2 275 500 volt, ebből az aktívákat – 892 900 forintot – levonták). A *Kossuth Népe* elbocsátott személyzetének (26 fő) 193 155 forintot fizettek ki.

A Népszava Könyvkiadó és Könyvkereskedés Rt. státusfelvétele sem ment simán. A kereskedelmi igazgató, Szabados András, a kommunista szakértőnek kijelentette: „Ő nem fogadja el a Kommunista Párt rendelkezéseit, mert ő a Szociáldemokrata Párt Főtitkárságának alá van rendelve”, és „nincs joga a státusfelvevőnek az üzleti könyvekbe, üzleti gestiókba betekinteni”. Az április 9-i jelentés megállapította, hogy a vállalat nyereséges, üzletpolitikája mindig a „jelentős haszonra való törekedés” volt, „működését mint kifejezetten üzletszerű működést határozhatjuk meg. A passzívák, a törzstőke, az SZDP Főtitkárságának juttatott 577 023 forint és az áruraktár levonása után is 300 000 forinton felüli nyereség mutatható ki.” A vállalatnak 47 alkalmazottja volt. Az ellenőr jelentése szerint Szabados tekintélyes jövedelemre tett szert. A részvénytársaság az MKP vezette Szikra Nyomda és Könyvkiadó Vállalattal fuzionált.⁷⁸

Az általa létrehozott a Szocialista Könyvbarátok Egyesülete és Színházjegyiroda nagy hasznot hozott. Az Rt. tulajdonában lévő pécsi Haladás Nyomdát, a GEB határozata értelmében, megszüntették, gépeit az MDP Baranya megyei Bizottsága osztotta szét. A nyomdák és a lapok felett az MDP által létrehozott új sajtóközpont, a Nyomdák és Lapok Munkaközössége rendelkezett.⁷⁹

A Szociáldemokrata Párt központi lapja, a *Népszava* a Szakszervezeti Tanács lapja lett. A megszüntetett lapok, kiadványok munkatársainak egy kisebb csoportját a kommunista lapok szerkesztősei átvették, többségét elbocsátották. A szociáldemokrata sajtó 1948. június közepére megszűnt.

⁷⁸ Uo. 26/42. ő. e. 1948. március 22.

⁷⁹ Uo. 26/43. ő. e. Státuszjelentések. Lapok és nyomdák.

A párt ingó és ingatlan vagyonának felszámolása

Az MKP programja szerint, mint láttuk, április 15-ig el kellett készíteni a pártszervezetek leltárát, fel kellett mérni a párt ingó és ingatlan vagyonát. A GH vezetésével a felmérés március közepétől megkezdődött. Az SZDP nem volt gazdag, vagyonát a nyomdákön, a lap- és a könyvkiadókon kívül a szervezetek ingó és ingatlan vagyona alkotta, ami nagy értéket nem képviselt, és zömét nem lehetett hasznosítani.

Molnár Jenő a március 17-i körlevelében szólította fel a szervezeteket, hogy egy héten belül (március 24-ig) nyújtsák be a párt tulajdonát képező ingóságok leltárát, készítsék el az összes tartozás részletes és pontos kimutatását (az OTI- és MABI-járulék, az adó és egyéb tartozások). Később kiegészítő jelentéseket kért a köztartozásokról és kiemelten a nyomdákkal, illetve a személyekkel és cégekkel szemben fennálló tartozások pontos összegéről, külön a készpénzvagyonról, a bankkövetelésekről, egyéb készpénzekről és folyószámláról, továbbá a helyiek által fizetett és a pártközpontban be nem jelentett alkalmazottak névjegyzékéről és havi fizetési listájáról is. Felhívta a pártszervezeteket (csoportokat), hogy a tulajdonukat képező ingóságokat ne engedjék a párt helyiségéből eltulajdonítani. „Nem kell külön hangsúlyoznom – írta –, hogy a fennálló pártszabályzat értelmében ez tilos.” Kiemelte, hogy a pártvagyon megőrzéséért a vezetőket személyes felelősség terheli. Április közepén kérte a Főtitkárságot: intézkedjen, hogy a központi pártházból „a főtitkárság és a gazdasági hivatal engedélye nélkül semmilyen anyagot” ne szállíthassanak el. Marosán utasításba is adta: csak írásbeli engedélyével vihetnek ki bármit is az épületből. Gombosi többször intézkedett, hogy szigorúan ellenőrizzék a házból kivinni akart holmikat.⁸⁰ Ezekben a hetekben-hónapokban a pártközpontban nagy fejtelenség, zűrzavar uralkodott. Akadhatnak zavarosban halászók, a helyzettel visszaélők, bár nem ez volt a jellemző. A fővárosi és a Pest környéki titkárság, a kerületi titkárságok, továbbá az alsóbb szervezetek sehonnan sem jelentettek ilyen eseteket.

A végrehajtó bizottságok zöme, többszöri felszólítás után, az elszámolást csak május végére-június elejére készítette el és küldte a központba, illetve adta át értékeit (bélyegek, készpénz, pénztári egyenlegről készített iratok, adósságkimutatások stb.) és ingóságait az egységbizottságoknak. Az átadási jegyzőkönyvekben a pénztárkönyv lezárása, a tagbélyegek elszámolása és a leltár volt található. Az 1948. április 11. és 28.

⁸⁰ Uo. 40/6. ő. e. Körlevelek, 1948. március 17., április 5., 6., 8., 9.; uo. 40/2. ő. e. Molnár Jenő levele a Főtitkársághoz, 1948. április 19.; Molnár Jenő körlevele az osztályvezetőkhez. (Uo.)

között beérkezett jelentésekben 50 városi, járási, megyei vezetőség számolt be tartozásairól. Egyetlen szervezet költségvetése sem mutatott ki pozitívumot, adósságuk összesen 69 561,39 forintot tett ki. A 2000–2100 helyi szervezet tartozása több mint 250 000 Ft-ra rúghatott.⁸¹

A pártszervezeteknél alig volt pénz, 40–50%-uk csak adósságot tudott kimutatni. A leltárakban általában körpecsét, tagkönyvek, bélyeg-gek, jelvények, pénztárkönyv, tagnévsor (a meghagyott és a kizárt tagokról) volt. Az átvételt az SZDP két és az MDP egy vezetője igazolta aláírásával. Ezzel az aktuussal a pártszervezetek megszűntek, illetve beolvadtak az MDP-re átkeresztelt MKP-szervezetbe.⁸²

A leltárba vett holmik, bútorok, munkaeszközök további sorsáról a helyiek döntöttek a központ hozzájárulásával. A pénzt és egyéb értékeket kiszolgáltatták az MDP helyi gazdasági vezetőjének a leltárba vett tárgyakkal együtt. A GEB előírásai szerint májusban rendezték a pártok helyiségeit, a megfelelők az MDP-szervezeté lettek, a felszabadult helyiségekkel pedig a központ rendelkezett. A párt vagyoni helyzetére jellemző, hogy a Rákóczi úti pártközpont berendezéseinek egy részét a bankoktól 1945 elején kölcsönként bútorok, tárgyak képezték, amelyek visszakerültek tulajdonosaikhoz. A berendezések nagy része az Elhagyott Javaktól kölcsönzött, bérelt holmi volt: zömét az eredeti tulajdonosok visszakapták, néhányat egyes vezetők kiigényeltek maguknak.⁸³

Komolyabb tulajdont és értéket képviselt a 49 gépkocsi. Egy részük az MDP-hez került, a rosszakat megjavították vagy kicselejtették, a fennmaradt használhatókat szétosztották a társadalmi szervezetek között. A SZIM berendezési tárgyait és Renault-ját – a GEB döntése alapján – a SZIT rendelkezésére bocsátották.⁸⁴ Az SZDP vagyona tehát a mozgalomban maradt, s az egységbizottságok döntései alapján jórésze a tömegszervezeteknél hasznosult: a nőmozgalomé az MNDSZ-hez, a Gyermekebarátok Egyesületének hasznosítható tárgyai az Úttörő Szövetséghez kerültek.⁸⁵ A „vayon” másik része a szakszervezetek, illetve a népfront kezelésébe ment át.

⁸¹ Uo. 40/85. ő. e. Több megyei, járási, városi titkárság átadási jegyzőkönyve; uo. 16/198. ő. e. A megyei, járási, városi pártszervezetek jelentései a vagyoni helyzetről, 1948. április 11–28; uo. 26/42. ő. e. Megyei titkárságok elszámolásai és fizetései. Dátum nélkül. (Június?)

⁸² Uo. 283. f. 16/198. ő. e. Megyei, járási, városi Titkárságok elszámolásai, 1948. május–június.

⁸³ Vajda Imre például június 2-án írt levelében kérte, hogy a Bán Antal, Szakasits Árpád, Marosán György szobájában lévő szőnyegeket, Szenci Sándor szobájából egy képet az Elhagyott Javaktól megkaphasson. Kérését továbbították az Elhagyott Javak Kormánybiztosságához. (Uo.)

⁸⁴ Uo. 10/10. ő. e. A 49 db kocsi listája; 40/2. ő. e. Molnár Jenő levele Marosán Györgyhöz, 1948. április 16.

⁸⁵ Uo. 13/13. ő. e. és 13/11. ő. e. 1948. március 23-án Kende és Prágai elvtárs megbeszélésén hozott határozatok. (Aláírás nélkül.) A Rendező Gárda május 5-i jelentése.

Az SZDP *ingatlan vagyonának* egy részét a munkásotthonok alkoták, amelyeket 1944 előtt sikerült kiépíteni a tagok filléreiből, adományokból, esetleg központi párttámogatással. 1945 után elvéve építettek vagy vásároltak lakásokat otthonok, pártházak számára. Ezeknek az ingatlanoknak a sorsáról nem találtam hiteles adatokat. Ezen kívül 1945 után a demokratikus pártok, így az SZDP helyi szervezetei is, országsszerte gyakran lefoglalták az elhagyott lakásokat, üzleteket, a betiltott jobboldali, nyilas és más pártok mozgalmi helyiségeit. Ezek közül néhányat saját és központi pénzből megvásároltak.⁸⁶

Nagyobb volumenű ajándékozást hajtott végre a BM az általa 1946 közepén, illetve később betiltott jobboldali szervezetektől elkobzott épületekből (klubok, társaskörök, tiszti és más polgári kaszinók stb.). Ezek közül többet kiutalt a politikai pártoknak, így az SZDP-nek is. A NÉKOSZ kollégiumi hálózata például 1946-ban ezekre épült. Dr. Szabenyi Endre, a BM kommunista miniszteri osztályfőnöke által kiállított dokumentum szerint „telekkel, ingósággal együtt a 3830/1946. ME. sz. rendelet 2. §-ában foglalt jogcím alapján az SZDP tulajdonába” adott több kaszinót és épületet,⁸⁷ de a tulajdon átírásáról nincsenek adataink. Turi István, az agrárszervezési osztály vezetője 1947. június 4-én arról értesítette a főkönyvelést, hogy az elkövetkező hónapokban sor kerül „az elkobzott budapesti házak és villák juttatására. Valószínűleg 60 vagy 70 ilyen objektum jut a Szociáldemokrata Párt részére.” Kérte, hogy írják össze azon párttagokat, „lehetőleg régieket”, akik juttatásra érdemek, hogy „az igénylést beterjeszthessük”. Utalt arra az elvi határozatra, mely szerint „juttatásban csak azok részesülhetnek, akiknek 2 vagy több gyermekük van”.⁸⁸ Az ügy folytatásáról nincsenek adataink.

⁸⁶ Uo. 40/20. ó. e. – A pártvezetőség 1947 áprilisában pl. hozzájárult ahhoz, hogy a dunakeszi pártszervezetnek 15 000 Ft-ot (10 000 Ft-ot központi hozzájárulásként, 5000 Ft-ot pedig kölcsön formájában) folyósítson a GH ingatlanvásárlásra. Egyben kérte „a megvásárolt ingatlant a pártközpont nevére írtni”.

⁸⁷ A Mezőcsáti Kaszinót 1946. október 11-én. Hasonló módon 1946. július elejétől 1948. január közepéig a következő épületek kerültek az SZDP-hez; 1946-ban: Vésztői Kaszinó Egyesület (július 6.), Zalaegerszegi Kaszinó Egyesület (augusztus 23.), Bonyhádi Kaszinó Egyesület (augusztus 14.), Kalocsai Kaszinó Egyesület vagyona (itt két helyiségről van szó), Jászapáti Kaszinó Egyesület és Kaposvári Nemzeti Kaszinó (szeptember 18.), Rákospálosi Keresztény Kaszinó (október 11.), Kisvárdai Kaszinó Egyesület (október 15.), Szegvári Iparosok és Kereskedők Olvasó Köre és Igali Kaszinó (december 4.); 1947-ben: Szerencsi Társaskör (január 27.), Rákospalotai Bohém Asztaltársaság vagyona (február 24.), Pécsi Helyőrségi Altiszti Kaszinó (március 1.), Baross Szövetség Szegedi Szervezete (április 19.), Nyilaskeresztes Párt Budapest XIII. Róbert Károly krt. 72. sz. alatti szervezetének vagyona (május 13.), Békés község Polgári Kaszinó (szeptember 26.); 1948-ban: Veszprémi Nemzeti Kaszinó (január 19.). Egy másik irat szerint ilyen adomány útján került a párthoz még a sarkadi Kerekes-féle ingatlan, a szabadszállási és a rákosszentmihályi kaszinó. A BM az 1946-os adományozó levelei közül hármat 1947. május végén jutattott el a Szervezési Főosztályhoz.

⁸⁸ Uo. 40/4. és 5. ó. e.

1946 júliusában az SZDP, a *Népszava* és a *Világosság* alkalmazottai számára a pártközpont az Elhagyott Javak Kormánybiztosságától igényelt balatoni villákat. A vidéki ingatlanokkal foglalkozó ügyosztály vezetője megígérte, hogy amint elkészül az ilyen villák listája, nem lesz akadálya a kiutalásnak. A párttag kormánybiztos, Molnár Jenő végül is Balatonaligán és Balatonvilágoson egy-egy romos villát kiutaltatott az SZDP-nek. A helyreállítás után az egyikben pártiskola és üdülő, a másikban üdülő működött, de nincs rá adat, hogy ezek a párt tulajdonába mentek volna át. A világosi villa melletti, körülbelül 200 négyszögöles telket (négyszögöl/40 Ft) viszont megvásárolta a párt. Egy síófoki üdülőről (ez állítólag az újpesti Rendező Gárda tulajdonát képezte) is említést tesznek a dokumentumokban, de ennek sorsáról sincsenek pontos adatok.⁸⁹

Az „ingatlanadományok” zöme nem ment át az SZDP tulajdonába, mert egy kormányrendelet értelmében házhelyet, illetve házat politikai párt nem kaphatott. A helyi szervezetek szövetkezetek létrehozásával kísérleteztek, amelyre ráirathatták volna ingatlanaikat. A szervezők hozzá nem értése miatt ezek a szövetkezetalapítások kudarcba fulladtak. Szélig Imre, Pest környéki és Pest megyei titkár ezért a Szövetkezeti Osztálynál szorgalmazta egy „központi munkásotthon-szövetkezet megalakítását”, melyhez „mint fiókok csatlakozhatnának egyes pártszervezeteink. Ilyen formán hozzá tudnának jutni – helyi pártszervezeteink – megfelelő ingatlanhoz” – írta.⁹⁰ A pártvezetőség létrehozta a „Jövő” Munkásotthon Szövetkezetet, amelynek tulajdonába kérte átírni a BM-től és az Elhagyott Javak Kormánybiztosságától kapott tulajdonokat.⁹¹ A Főtitkárság átíratási kérelmei azonban a BM-ben és a földhivatalokban elakadtak. 1948. február 12-én a Főtitkárság írt Faragó Györgynek, a BM szociáldemokrata államtitkárának: „Vidéki pártszervezeteink több ízben sürgetik nálunk a Belügyben hónapok óta folyamatban lévő pártszervezeti helyiségek tulajdonjogának átruházási ügyét, illetve annak végleges rendezését.” A Főtitkárság 44 ilyen esetet sorolt fel, többnyire olyan községben, városban, ahol régóta működött a párt és sok tagja volt, mint például Győrött, Makón, Mezőkövesden, Veszprémben, Szentesen, Jászberényben. Az ügyek pozitív lezárását a két párt erősödő viszá-

⁸⁹ Uo. 40/1., 40/2., 40/93. ő. e. A pártközpont pártbizalmijának levele Szakasits Árpádhoz, 1946. július 2.; Gombosi Zoltán levele az MKP Gazdasági Osztályához, Lantos Dezsőhöz, (1948. május 12.), amelyben bizonyítja, hogy a két tulajdonos háborús bűnösként elhagyta az országot.

⁹⁰ Uo. 15/2. ő. e. Szélig Imre levele a Szövetkezeti Osztályhoz, 1946. augusztus 5.

⁹¹ Uo. 40/84. ő. e. Bródy László levele az SZDP GH-hoz, 1947. október 10.

lyán túl a tulajdonjogi problémák is akadályozták.⁹² Az 1948-ra megváltozott politikai helyzetben az átírások végleg elmaradtak. A párt használatában lévő épületeket pedig más célra csak igen tetemes befektetéssel vehették volna igénybe – közölte az egyesülés menetében Gombosi Zoltán a kommunista Lantos Dezsővel. A „házasságba” az SZDP szervezetei tisztességesen bevitték azt a kis vagyont, amit sok évtized alatt szereztek, de ez megközelítőleg sem volt akkorra, mint évtizedekkel későbbben egyesek állították.

A központ likvidálásakor a vezetőket és az osztályokat is elszámoltatták. A GH összeállította az országos vezetők különböző adósságainak számláit is, amelyeket Molnár kiegyenlített, de kérte, hogy ezeket mielőbb rendezék, ami meg is történt.⁹³ Március végén a GH-megbízottak „a pártfegyelem terhe mellett” beszédtek a központ osztályain a különböző gyűjtésekből származó, de el nem számolt forintokat is.

A GEB Molnárt is elszámoltatta. Májusban kérte a központi könyvelés számláinak rendezését és egy záró kimutatást, hogy a tiszta helyzet ismeretében „a fennálló tartozások kiegyenlítésének módjával foglalkozhasson”. A pártközpont elszámoltatása, a záró kimutatás összeállítása a június 9-i határidőre nem készült el, a vizsgálat áthúzódott az MDP idejére.

A rendezetlen ügyekkel ekkor már az e céllal alakított Likvidációs Bizottság foglalkozott. A GH jelentését az MDP illetékesei nem fogadták el, ezért a Likvidációs Bizottság július 5-i ülésén megbízta a tagjaiból alakult háromtagú (Barcza, Molnár, Róna Andor) bizottságot, hogy vizsgálja felül az SZDP március és június közötti kiadásait.⁹⁴ A július 22-én lezárult vizsgálat a könyvelésben több szabálytalanságot talált (a kiadási tételekről többször nem készítettek bizonylatokat, vagy ezek nem voltak kellően alátámasztva, 47 tétel nem volt összeadva, pontatlanok voltak a bizonylatok stb.). Végül az egész felszámolást irányító, lebonyolító Gombosi Zoltánt is elszámoltatták a nála őrzött pénzekkel, értékekkel.⁹⁵ Úgy tűnik, hogy ezzel befejeződött az SZDP-központ, az apparátus, az egész párt pénzügyi, vagyoni elszámoltatása.

Kutatásaim során bizonyítékokat találtam arra, hogy Marosán György, az „egyesítés éllovasa” és legszűkebb köre titkos alapot hozott létre az első menetben kizárási listára került vezetők anyagi megsegítésére. Tud-

⁹² Uo. 294. f. X VIII 0040/1948/14.

⁹³ Uo. 283. f. 40/2. ő. e. Szakasis Árpád például 2942,47 forinttal tartozott az Elhagyott Javaknak, amit kiegyenlített. (Uo.)

⁹⁴ Uo. 274. f. 26/42. ő. e. A közös Likvidációs Bizottság ülésének jegyzőkönyve, 1948. július 5.

⁹⁵ Uo. Feljegyzés az SZDP március–június kiadási tételeiről, 1948. július 22.

ta, hogy a proskribáltak egyetlen bűne: nem helyeslik az SZDP felszámolását, s nem szeretik az MKP politikai törekvéseit. Ezért a kizárási listára kerültekkel titkon és őszintén együtt éreztek, s lehetőségeiken belül igyekeztek rajtuk legalább anyagilag segíteni. Kéthly Annának még egy ideig folyósították a fizetését, amely az 1948. március 15-i kimutatás szerint 2300 forint volt. Ugyanekkor Marosán 1670, Révész Ferenc osztályvezető 1790, Szélig Imre, Schiffer Pál 1670, Szeder Ferenc 1100, dr. Szalai Sándor 2900, Presser István 1500, Prágai Sándor 1300 forintot kapott. A GH vezetőjének, Molnár Jenőnek ugyanannyi volt fizetése, mint Kéthly Annának.⁹⁶

A végkielégítésre létesített titkos alapról Kéthly Anna közeli munkatársnője, Mónus Illésné jelentett az MKP vezérkarnak: „...arról is szó volt a vezetőségi ülésen, hogy a félreállított funkcionáriusok végkielégítésére gazdasági alapot fognak létesíteni. A párt gazdasági emberei igyekeznek minél több pénzt szerezni a párt érdekeltségébe tartozó vállalatoktól, mint pl. az Orient-től és az Európa Áruháztól, ezenkívül sietnek minden eladható pártingóságot értékesíteni. Mónusné szerint a titkos alapból akarnak – többek között Kéthly Annának 50 000 forintot, Szeder Ferencnek 25 000, Pavlovskynak pedig 10 000 forintot adni végkielégítés címén.”⁹⁷ Ennek alapján rohant ki Rákosi a paritásos Politikai Bizottság utolsó, március 10-i ülésén az SZDP vezetői ellen.

Marosánékat ez nem akadályozta meg abban, hogy a kizártakat megsegítsék. Kéthly Anna és társai is megkapták azokat az összegeket, amelyekről Mónusné az MKP-nak jelentett. A titkos alapról az MKP kezdetről tudott, mert ekkor már semmi sem maradhatott titokban; annyian „dolgoztak” neki, hogy a négy szemközti beszélgetések tartalma is eljutott Rákosihoz és legszűkebb klikkjéhez. Az MKP főtitkára igyekezett mielőbb bedugaszolni ezeket a „segítség”-csatornákat is, hogy a pártból kiüldözötteket anyagilag ne támogathassák.

A titkos alapot, amely eredetileg „a párt baloldalának pénzalapja” volt, Schiffer Pál kezelte. Az SZDP politikai bizottságának március 12-i ülésén a vele „kapcsolatos kérdések tisztázására” háromtagú (Ries, Rónai, Justus) bizottságot küldtek ki. Ries a politikai bizottság március 19-i ülésén jelentette: „Az ügy tisztázva van, s mindenki, aki az üggyel kapcsolatban volt.” Schiffer azt javasolta, hogy „a párt könyvelésén vesszük át az eddig ott nem szerepelt tételeket”.⁹⁸

⁹⁶ Uo. 283. f. 40/9. ő. e. Fizetési kimutatás.

⁹⁷ Uo. 274. f. Egy cetli, dátum és aláírás nélkül. (1948. február közepe.)

⁹⁸ Uo. 283. f. 4/88., 4/89. ő. e. Az SZDP politikai bizottságának március 12-i és 19-i ülése.

A személyi állomány leépítése

Az egyesülést levezénylőknek, a pártvállalatokat felszámolóknak igazán nehéz és drámai feladatot a dolgozók sorsának rendezése jelentette. Mozgalmi és vállalati munkahelyek tömege szűnt meg, emberek ezrei maradtak kereset nélkül. Súlyosbította a helyzetet, hogy Rákosi és szűk vezetői elitje a személyzeti feladatokat kizárólag politikai és pénzügyi oldalról közelítette meg és kezelte. Két szempont vezérelte őket. Az egyik az SZDP kiadásainak, mindenekelőtt a jelentős bérköltségeknek a gyors lefaragása. A másik cél, amelyet szintén Rákosi fogalmazott meg nemegyszer, politikai indíttatású volt: arra törekedett, hogy minél kevesebb „megbízhatatlan” szociáldemokrata párttag és főleg országos vezető, közép- és alsó káder kerüljön át az MDP-be.

Az MKP nem tett lényegi különbséget a vállalatok és a mozgalom személyzete között. Márciusban előterjesztett dokumentumai az SZDP felszámolásának ezzel a területével is foglalkoztak. A *Személyi kérdések a vállalatoknál* című fejezetben közölték: mivel a vállalatok nagyobb részét likvidálják s csak a kisebbiket olvasztják be a Kelet-európai Rt.-be, a szociáldemokraták tekintsenek el attól, hogy a vállalatok vezetőit átveszik. A politikai vagy szakmai kifogás alá nem eső adminisztratív dolgozók átkerülnek a Kelet-európai Rt. állományába, a felszabaduló elhelyezéséről gondoskodni kell. A szociáldemokraták egyetértettek a javaslatral, de szeretnék volna a személyi kérdésekben a Politikai Bizottságuk döntési jogát elismertetni, amire nem volt lehetőség, mert a kommunisták a legritkább esetben hallgatták meg a PB és a pártvezetőség véleményét, és még ritkábban fogadták el.

Az MKP egy másik előterjesztése általános elvként kimondta: „A szociáldemokrata pártvállalatoknál azonnal személyi tisztogatás indítandó el [...] olyan formában azonban, hogy ez nagyobb anyagi terhet a vállalatra nézve ne jelentsen.” Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a munkaviszonyt úgy kellett megszüntetni, hogy a felmondási pénzt nem, vagy csak a legindokoltabb esetben adják meg. A vállalatok személyi döntéseit a Kelet-európai Rt.-nél létrehozott likvidációs osztályra testálták.⁹⁹

A politikai tisztogatást megelőzte az alkalmazottak politikai minősítése. 1948. február elején Gombosi Ernő az iparügyi minisztériumból bekerült a pártközpontba; feladata a párt politikai alkalmazottainak és a vállalatainál alkalmazott vezetőknek a lekáderezése, személyzetének politikai, szakmai, emberi értékelése lett. Gombosi ekkor már az MKP

⁹⁹ Uo. 274. f. 26/40. ó. e. és 283. f. 40/85. ó. e. Feljegyzés az 1948. (március) 16-án megtartott értekezlet határozatairól. (Justus Pál ráírta: „Politikai Bizottsági ülés 948. III. 18-i határozata.”); uo. 283. f. 5/6. ó. e.

szolgálatába szegődött. Február 24-én felajánkozott Hardy Róbertnek, Friss István helyettesének, s ettől kezdve az „együttműködés” a politikai partnerrel még szorosabbá vált. Gombosival egyidőben került a pártközpontba Örley Pál is, akit Győrből helyeztek át, ahol a rendőrség politikai osztályának vezetője volt. Az ő feladata lett a pártközpontban a vezetők és a beosztottak figyelése, a személyzet politikai jellemzése.

Az idő előrehaladtával a személyzet politikai megítélése egyre véresebb kritériumok alapján történt. Különösen az SZDP márciusi kongresszusa után szabadult el a korlátlan szociáldemokrata-ellenesség szíto-ta szubjektivizmus. Minden vállalatot megtisztítottak a „jobboldaliaktól” vagy a más szempontból „oda nem való” elemektől. Az Európa Szövetkezet esetében például az MKP képviselői már az előterjesztésben követelték, hogy a két vezetőt, Jünkert és Várnait azonnal távolítsák el.¹⁰⁰ Mivel a politikai és a szakmai elbírálás ekkor már nemcsak a vak szociáldemokrata-ellenesség, hanem a mérhetetlen bizalmatlanság légkörében is zajlott, a cél a minél nagyobb mérvű elbocsátás, leépítés volt.

Az apparátusban dolgozók sorsa sem alakult sokkal jobban. Az MKP itt is radikális, mondhatni drasztikus megoldáshoz nyúlt. A GB március 20-i ülésén előírta, hogy április végére az apparátust 25%-ra kell csökkenteni, tehát egy hónap állt a szervezők rendelkezésére, hogy több száz felelős politikusról, munkatársról döntsenek. Az elbocsátásokat elsősorban politikai kritériumok alapján hajtották végre. A jellemzéseket, a káderek minősítését Gombosi és Örley 1948. február elejétől a következő kategorizálás szerint végezte: politikailag megbízható, kevésbé megbízható, megbízhatatlan, baloldali, jobboldali, semleges. A szakmai minősítés másodlagos szempontként esett latba, mert ha politikailag negatív vélemény született, a szakmai már nem jött számításba.

A tisztogatási hullám 1948. február 18-tól, az elhíresült sportcsarnoki gyűléstől kapott lökést, amikor több mint 40 ismert országos párt-, szakszervezeti és közéleti vezető nevét olvasták fel: kizárták, lemondatták őket, vagy maguk mondtak le. A kizárási hullám tovább hömpölygött az alsóbb szervek felé, az SZDP márciusi kongresszusa után vált országossá és tömegméretűvé. Ekkortól egyenesen kizárási hisztériáról beszélhetünk, hiszen már az egész szociáldemokrata mozgalom, a „jobb-tól” a „balig” bezárólag, a vádlottak padjára került.

Március elejétől újra és újra felülvizsgálták a február elejei minősítéseket, az előző kategorizálást, s a besorolást megváltoztatták; ez tovább

¹⁰⁰ Uo. 274. f. 26/40. ő. e. A Gazdasági Egység Bizottság Munkaterve a két párt egyesülésének előkészítésével kapcsolatban, 1948. március 20. (Kiegészítés az MKP március 19-i javaslatával.)

szűkítette a politikailag megbízhatók körét, azokét, akik az MDP-ben folytathatták volna a tevékenységüket. Rákosi nemegyszer mondta: elretten attól, hogy az egyesült pártban ezekkel a szociáldemokratákkal együtt kell lennie. Nyíltan sürgette a kizárásokat, hogy minél kevesebbet kelljen közülük átvenni.

A pártalkalmazottak esetében is a besorolástól függött, hogy az illetőnek hogyan alakul a sorsa, elhelyezik-e vagy sem, kap-e végkielégítést vagy sem. A megbízhatatlannak minősítettek még a civil szférában is nehezebben tudtak elhelyezkedni. Az „átvilágítások” többségében szubjektív politikai előítéletek, szóbeszéd, alaptalan vádaskodások alapján történtek, és ez sok jogtalan sérelmet, egyéni tragédiát is szült.

Mindezek során nem tartották be az előzetes megállapodásokat sem. A GEB első üléseinek egyikén megegyeztek abban, hogy „múlt ügyeket nem vesznek elő”, ám az egyesítő kongresszus felé közeledve ez az ígéret is feledésbe merült. A kommunisták a sajtó hasábjain egyre több szociáldemokrata vezető ellen indítottak rágalomhadjáratot, s használták fel a vélt vagy valós problémákat általában, és az ismert személyek ellen konkrétan. Az Európa Szövetkezet vezetői például március elején arra hívták fel Marosán György figyelmét, hogy a *Magyar Nap* és a *Szabadság* adatokat gyűjt a szövetkezet és annak vezetősége ellen. Az akcióba a *Világ* újságírói is bekapcsolódtak. Vajda Imre ez ügyben beszélt Farkas Mihállyal, „aki megígérte, hogy azonnal intézkedik [...] ennek ellenére [...] másnap folytatták” az adatgyűjtést. A szövetkezet vezetői kérték, hogy az MKP tiltsa le a közlést, mert megjelenése „létalapjában rendítené meg a vállalatot. Nem létezik olyan aktív vállalat, amit ha egyszer megrohannak, alapjában ne rendülne meg.” Hasonlóról panaszkodott Keleti Márton is, mondván: a GEB nem tartja be határozatát, és a státusmegállapítók az Orientnél is „kizárólag a múlt keresésével töltik idejüket”. És mint fentebb már ismertettük, nem feleslegesen, mert Keletit is igyekeztek lejáratni.¹⁰¹ Az SZDP-nek alig akadt olyan neves gazdasági vagy politikai vezetője, aki ellen a fővárosi, de többnyire vidéki lapokban ne indítottak volna hadjáratot. A volt iparügyi miniszter, Takács Ferenc, a Szakszervezeti Tanács alelnöke, Vass-Witteg Miklós és mások is védekezni akartak a lapokban megjelent rágalmak ellen, de tiltakozásukat nem közzölték.

A központi apparátus lemorzsolódása már az év elején megkezdődött. Az egyesülés ellenzői közül több ifi, majd felnőtt funkcionárius (Bán

¹⁰¹ Uo. 283. f. 10/21. ő. e. Feljegyzés Marosán György kezeihez, 1948. március 6.; uo. 10/360. ő. e. Emlékeztető, dátum és aláírás nélkül. (1948. március közepe, Keleti Márton.)

Antal, Száva Istvánné és mások) elhagyta az országot. Itthon január végétől kezdték lecserélni a vidéki mozgalom első vonalbeli vezetőit. A márciusi pártkongresszusig 25 SZIM-titkárnak és 85 vidéki funkcionáriusnak mondtak fel.¹⁰²

A kongresszus után totális kizárási hullám söpört végig a szociáldemokrata szervezetekben a „szigorodó politikai követelmények” alapján. Súlyosbította a helyzetet, hogy a felülvizsgálást már a kétharmados többségben kommunistákból alakult helyi egységbizottságok végezték el. A tagfelülvizsgálás, amelyet „tisztulási” folyamatnak neveztek, valójában politikai leszámolás volt, amely az egész párttagságra kiterjedt.

A párttagokat négy kategóriába sorolták: kizárás, hallgatólagos kihagyás, az MDP-be való átvétel, önkéntes lemorzsolódás. A helyi szervezetek szétzilálódtak, sok közülük vezetőség nélkül maradt, kiszolgáltatva az egységbizottságnak. Az eredmény: a párttagság mintegy kétharmada, több százezer ember szakadt le a mozgalomról. Az MDP statisztikája szerint 240 000 szociáldemokrata került át az „egyesült” pártba.

A pártközpont leépítése szintén tervszerűen zajlott. Április végéig, tehát alig másfél hónap alatt a 733 alkalmazott közül majdnem 600 embert kellett elbocsátani. Pénzügyi oldalról nézve ez a kiadásokat mintegy 650 000 forinttal csökkenthette. Az első menetben, március 24-én nagyjából 150 embernek (ifjúsági vezetőnek, vidéki titkárnak, beosztottnak) mondtak fel június 1-jével. Március 31-én újabb közel 100 emberrel közölték, hogy április 1-jével „összes dolgaikat az osztályvezetőknek” adják át, ezután hagyják el az osztályt, belépőt pedig csak a „Főtítkárság, Személyzeti Osztály és a Gazdasági Hivatalba kaphatnak” – utasította Gombosi az Információs Irodát.¹⁰³

Az apparátus létszáma mégsem az MKP terveivel szerint apadt le a nullára. Mivel az adatok ellentmondanak egymásnak, a Likvidációs Osztály vezetőjének beszámolóját tekintem hitelesnek. Gombosi szerint az „elintézésre megadott összlétszám” országosan 738 fő volt. Ebből az MDP-be átvettek 105 főt (központi státusba 40-et, Budapest kerületibe hármat, Pest környékibe kettőt, vidékibe 60-at); elhelyeztek 158 főt (központiban 133-at, kerületiben 15-öt, Pest környékre 4-et, heti béresek közül hatot); 63 fővel nem foglalkoztak. Május közepén még 412 ember elhelyezéséről kellett gondoskodni. A pártalkalmazottak száma

¹⁰² Uo. 13/4. ó. e.; uo. 274. f. 7/205. ó. e. A Vidéki Titkárság vezetőjének, Szurdi Istvánnak jelentése Révész Ferencnek, 1948. február 18.

¹⁰³ Uo. 7/205. ó. e. Gombosi Zoltán levele a GH-nak, a felmondásra kerültek névsorával, 1948. március 24.; uo. 283. f. 40/4. ó. e.

június 1-én is még 396 fő volt. Ezen a napon azonban mindenkinek felmondtak, kivéve kilenc nyugdíjast és a Marosán által visszatartott 15 alkalmazott vezetőségi tagot. A felmondóleveleket Gombosi utasítására Molnárnak kellett elkészítenie. Áprilisban a kerületektől elbocsátottak közül azoknak, akik a Gombosi által összeállított listán szerepeltek, kifizették a végkielégítést.¹⁰⁴

Az apparátus személyi állományának lassúbb ütemű leépítése következtében a kiadások sem csökkentek a kívánt mértékben. A havi költségvetési igény ugyan a januári 1 300 000 forintra szemben március 24-én már csak 715 071 forint volt, de ez még mindig tetemes összegre rúgott. Ennek nagy része, 285 000 forint, az alkalmazotti fizetésekre, bérekre, 230 071 pedig az egyéb kiadásokra ment (villamosbérletek, kongresszusi számlák, a vidéki és központi pártiskolák, épülettartozási számlák, házbér, nagykanizsai nyomdarészvények, tartozások törlesztése stb.). Ehhez járult még a kb. 100 alkalmazott felmondási és végkielégítési igénye (mintegy 200 000 forint).¹⁰⁵

A „szükségletek” láttán a GEB április 2-án arra utasította a Gazdasági Hivatal főnökét, hogy készítsen költségvetést az egyesülésig a pártközpont, a szervezetek, az iskolák stb. fenntartásához szükséges összegekről, különös figyelemmel az ünnepekre (pl. május elseje). Költségvetést kértek a likvidáció lebonyolításával járó kiadásokra is. Molnár hétről hétre, tételesen összeállította a költségvetési igényeket, amelyek csak a hónap végére csökkentek radikálisan (az elbocsátások következtében). Április végén már csak 370 405 forintot kért; ebben a legnagyobb tétel, 154 496 forint, az április 16-tól, illetve május 1-jétől elbocsátottak illetménye volt. A május 24-én készített havi „ultimo szükségletek” (Molnár szavai) a márciusihoz viszonyítva már 569 000 forintra csökkentek: ebből az alkalmazottak fizetésére még mindig 435 000-et kértek, a többi a dologi kiadásokra kellett fordítani.¹⁰⁶

A GEB nem akceptálta az igényeket, és egyre nehezkesebben teljesítette az SZDP (Molnár) kéréseit. Molnár június 7-én arról értesítette Barczát, hogy az igényelt összegből a MAFIRT 160 229 forintot elvont, és csak 408 771-et engedélyezett.¹⁰⁷ Az MKP megszorító intézkedései az elbocsátottak végkielégítésének és a még dolgozók bérének kifizetésében okoztak zavarokat, kellemetlenségeket – és felháborodást.

¹⁰⁴ Uo. 10/21. ó. e.; uo. 274. f. 26/42. ó. e. Gombosi levele a kerületi titkároknak.

¹⁰⁵ Uo. 283. f. 40/2. ó. e.

¹⁰⁶ Uo. 40/72. ó. e.; 274. f. 26/42. ó. e.

¹⁰⁷ Uo. 1948. április 24-i, 26-i és 30-i feljegyzés (aláírás nélkül).

Az addig egyesített nagy-budapesti szervek június 1-jétől már az MDP-től kapták fizetésüket. Az említett kilenc nyugdíjast a *Népszava* státusába tették át, a központilag megállapított nyugdíjat onnan kapták. A kegydíjasok járulékát az MDP-vel kellett jóváhagyatni és a folyósítást engedélyeztetni. A még alkalmazásban lévőknek nem tudtak bért fizetni, az elbocsátottaknak nem tudták kiadni a végkielégítést.

Az MDP központi apparátusába, fizetett funkcionáriusként, tizenöt szociáldemokrata politikust vettek át. Ám ezek a kevesek sem érezték jól magukat az új szervezetben, mert szociáldemokrata múltjuk miatt nap mint nap megaláztatásnak voltak kitéve, bár őszinte hívei voltak az egyesülésnek. Májusban beadvánnyal fordultak Marosánhoz, s azt kérték tőle, hogy ne az MDP apparátusában kelljen dolgozniuk.

A pártközpont felszámolása

A pártközpont felszámolása a munka leállításával kezdődött. Révész Ferenc és Gombosi Zoltán március 19-én közölte az osztályokkal: „Sem megrendelni, sem utalványozni az osztályvezetőknek nincs jogukban.” A március 26-i körlevelében Marosán megtiltotta a bevásárlásokat, a legszükségesebb javítási munkálatokat. Még a csekély összegű villamosbérleteket is elvonták. Szalai Sándor, az Értelmiségi Osztály új vezetője Molnárnál tiltakozott ez ellen, ám a GH főnöke elhárította magától a felelősséget, mondván, Gombosi rendelkezését teljesítette. A GEB csak az „egyesüléssel” járó költségeket engedélyezte. Ilyen utasításokat küldtek szét a helyi szervezetekhez is.¹⁰⁸

A munkatársak elbocsátásával kiüresedett a Palace Szálló épülete, már csak az osztályvezetők, a felszámolást végrehajtók tartózkodtak a házban. A Politikai Bizottság május 19-i határozata alapján leszerelték a telefonokat, 21-én Marosán körlevélben arra utasította az osztályvezetőket, hogy „a vezetésük alatt álló osztály megszüntetésével az összes iratokat, illetőleg irattárat, bélyegzőket, berendezési tárgyakat négy példányban elkészített kimutatással szíveskedjenek alulírottak átadni”.¹⁰⁹

Az osztályvezetők elkészítették a leltárt – a használati tárgyakon kívül az apparátusnak a házban nem volt győgyona –, és Gombosi Zoltánnak, a

¹⁰⁸ Uo. 283. f. 40/2. ó. e. Révész Ferenc és Gombosi Zoltán levele Molnár Jenőhöz, 1948. március 19. és Marosán levele Gombosi Zoltánhoz és Révész Ferenchez, március 20.; uo. 40/6., 40/3. ó. e. Szalai Sándor levele Molnár Jenőnek, 1948. május 12.

¹⁰⁹ Uo. 40/2. ó. e. Marosán György körlevele az osztályvezetőkhez, 1948. május 21.

likvidációs biztosnak átadták a tárgyakat és a részlegek dokumentumait. Június 9-én a Főtitkárság utasítására a GH felmondta az SZDP postafiókját. A párt címére érkező leveleket az MKP postafiókjába irányította azzal, hogy azokat a „Magyar Dolgozók Pártja megbízottjának adják ki”. Minden vidéki lap előfizetését megszüntették. A GH június 7-én jelezte: készen áll, hogy az iratokat és a likvidációs jegyzőkönyveket átadja Gombosinak és Barczának.¹¹⁰ A GH ezzel befejezte működését. A pártközpontban már csak azok dolgoztak, akik a felszámolás adminisztratív feladatait látták el, vagy még néhány folyó ügy lezárásán ügyködtek.

Már csak Molnár Jenő, az SZDP felszámolásban aktívan részt vevő, az MKP-val messzemenően együttműködő hivatalnok sorsának, jövőjének elrendezése maradt hátra. Mivel ezt bizonytalannak látta, maga vette kézbe a saját ügyét. Május 3-án „Szigorúan bizalmas” levelet írt Vas Zoltánhoz, melyben közölte: ma döntenek bizonyos állások betöltéséről. Ezek közül az SZDP az OTI elnökének őt javasolja. De Vast nem tartotta eléggé megbízható támogatónak, ezért beszélt Friss Istvánval és Sebessel, az MKP vezető funkcionáriusaival is, akik úgy informálták, hogy Farkas Mihállyal is megbeszélték a dolgot. Még ez a támogatás sem volt elegendő ahhoz, hogy őt nevezzék ki az OTI élére, mert az MKP-ban mások elleneztek. Ezt Marosán közölte vele bizalmasan.¹¹¹

Molnár türelmetlenül és idegesen kapkodott fűhöz-fához állása ügyében. Május közepén arra kérte Marosánt, hogy június 1-jével fogadják el a felmondását, fizessék ki a törvény szerinti járandóságát, és helyezték el egy neki is megfelelő vezetőállásba. Május 20-án ismét levelet írt Vas Zoltánnak, amelyben három lehetséges és szerényebb állást említett meg: a Magyar Országos Szövetkezeti Központ helyettes vezérigazgatóit, az Elektromos Művek személyzeti igazgatóit és az iparügyi minisztériumi osztályfőnököt, kérve őt, hogy ezek egyikére nevezze ki. A Vasnak írt levél másolatát Sebeshez is elküldte, mint MDP-tag, „Szabadság!” köszöntéssel. Munkahelye ügyében az MKP PB június 4-én úgy határozott, hogy Molnárt vezetőállásba kell helyezni. De még június 9-én is arra kérte Vast, hogy támogassa kinevezését az Állami Vállalatok Ellenőrző Központjának vezetőhelyettesévé, mert „ez neki jó lenne”. Erőfeszítései ellenére csak jóval az egyesülés után kapott állást.

A végső összesítés szerint az SZDP vezető kádereinek állományából (az MKP adatai szerint) 25 000 esett áldozatul a tisztogatásnak. Szaka-

¹¹⁰ Uo. 40/19., 10/19., 40/2. és 19. ó. e. Molnár Jenő válaszelevele Marosán aznapi felszólítására, hogy adja át a GH-t, 1948. június 7.

¹¹¹ Uo. 274. f. 26/42. ó. e. Molnár Jenő levele Vas Zoltánhoz, 1948. május 3.

sits a tények hallatán kétségbeesett, hiszen a sok évtizedes mozgalom legaktívabb, legképzetesebb, „legszociáldemokratább” országos és helyi vezetői kerültek ki az aktív politikai életből, és aláztattak meg. „Az egyesülési folyamat” során a tagságnak mintegy kétharmadát zárták ki az SZDP-ből, a mozgalomból és veszttette el állását, munkáját is.¹¹²

1948 júniusára felszámolták a párt összes társadalmi és egyéb szervezetét is. A Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalommal kezdték, amely ellen nyomban a választások után támadássorozatot indítottak. Hosszú kínlódás után március 1-jén kimondták feloszlátását, azaz beolvasását a MADISZ-ba. A nőmozgalom is hamarosan megszűnt, tagjai kérheték felvételüket az MNDSZ-be. A Gyermekebarátok Egyesületének vezetőségét menesztették, a szervezet az Úttörő Szövetség hatáskörébe került. A párt Rendező Gárdája májusban szűnt meg. A Kunfi-gárdát (a párt agitációs-ideológiai csoportját) az SZDP-nek április 15-ig fel kellett oszlatnia, tagjai felett a helyi vezetőség diszponált és osztotta „be esetleg egyéb aktív munkára”.¹¹³ Az SZDP által bérelt Palace Szállodát először a tulajdonosoknak adták volna vissza azzal a kikötéssel, hogy a szobák egy részét a mozgalom céljaira (az MDP külföldi vendégei, a vidékről Budapestre utazó szakszervezeti és más, helyi funkcionáriusok elhelyezésére stb.) rendelkezésre bocsátják. Az egyesülés után a Likvidációs Bizottság úgy döntött, hogy „a Palace-t az állam veszi át”, az épület leltározása után.¹¹⁴

Júniusra az SZDP helyi szervezeteinek maradványai betagozódtak az MKP/MDP-szervezetekbe, a helyi, a járási, a megyei vezetőszervek és a központ néhány munkatársa az MDP-ben folytathatta tevékenységét. A felszámolás és az átadás megtörtént, a kisebb-nagyobb rendezetlen ügyekkel Gombosi Zoltán és Molnár Jenő még hosszabb ideig foglalkozott. Az SZDP-vel együtt a pártgazdálkodás is tárgyalanná vált.

¹¹² STRASSENREITER Erzsébet: Egyesülés? Beolvasás? Likvidálás? In: FEITL István–Izsák Lajos–SZÉKELY Gábor (szerk.): *Fordulat a világban és Magyarországon, 1947–1949*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2000. 246–270.

¹¹³ Uo. 283. f. 13/13. ő. e., 13/11. ő. e. „1948. március 23-án Kende és Prágai elvtárs megbeszélésén hozott határozatok.” Aláírás nélkül. A Rendező Gárda május 5-i jelentése.

¹¹⁴ Uo. 274. f. 26/42. ő. e. A Likvidációs Bizottság ülésének jegyzőkönyve, 1948. július 5.